

פטר וייס

DIE ERMITTLUNG

אורטוריה ב-11 מזמורים
סרטו של רולף פטר קאהל

חומר נלווה

LEONINE DISTRIBUTION PRÄSENTIERT EINE PRODUKTION DER FILM&M SCHWARZEN IN KOOPERATION MIT ARTE, BAYERISCHER RUNDFUNK UND WESTDEUTSCHER RUNDFUNK IN KOOPERATION MIT A COMPANY FILM LICENSING MIT RAINER BOCK, CLEMENS SCHICK, DENNARD SCHÜTZ, ARNO FRISCH
THOMAS DEHLER, SABINE TIMOTED, CHRISTIANE PAUL, NICOLETTE KREJCI, BARBARA PHILIPP, TOM WLASCHKA, KARL MARKOVIC, WILFRIED HOCHHOLDINGER U.V.M. REGIE PETER WEISS "DIE ERMITTLUNG, ORATORIUM IN 11 GESÄNGEN" BILDGESTALTUNG GUIDO FRENZEL TON OLIVER WEISSLER LICHT PEER LANGEMAK CASTING MARC SCHÖTTLEPREIER (VCS)
MONTAGE ANNE FADINI, PETER R. ADAM, CHRISTOPH STROTIJOHANN KOSTÜM TINA KLOMPKEN GÖTTERBEILD NINA PELLER MASKE KERSTIN RIEK MUSIK MATTI GAJEK MASCHING MATTHIAS SCHWAB GEB. CHRISTOPH GAMPL FARBIG CHRISTIAN A. BUSCHHOFF FOTOGRAFIE THOMAS RODE PRODUZENT ALEXANDER VAN DÜLMEN HERAUSGEBER FRIEDE SPRINGER REGIE RP KAHL

F&M ARTE medienboard arte BR WDR FRIEDE SPRINGER STIFTUNG LEONINE STUDIOS

www.die-ermittlung.com @leoninestudios

סקירה כללית

1. מילות ברכה
2. ציטוט
3. למה לצלם את "Die Ermittlung" (החקירה) עכשיו?
4. למה הסרט הזה?
5. אושוויץ והשואה
6. הרפובליקה הפדרלית והפושעים הנאצים בשנות החמישים
7. משפט אושוויץ
8. "החקירה" של פטר וייס
9. שאלת האשמה והאחריות האישית
10. הקורבנות – דמויות בולטות במחנה ומתים חסרי שם
11. מניעים אפשריים לעבודה עם הסרט "החקירה"
12. ספרות
13. בסיס טקסטואלי
14. רשימת המחברים והמחברות

קרדיט לצילומים:

כל צילומי הסצנות © Studios LEONINE
תמונות: סמי הארט
תצלום ארכיון עמוד 7: jewishvirtuallibrary.org
תצלומי ארכיון עמודים 9, 25, 28, 34: קטלוג הארכיונים הלאומי

רשימת מקורות לקטעים מהתסריט:

Peter Weiss: *Die Ermittlung - Oratorium in 11 Gesängen* © 1965, Suhrkamp Verlag AG, Berlin
באדיבות המוציא לאור Suhrkamp

עמוד זכויות יוצרים:

הוצאה לאור: Die Ermittlung – Gesellschaft für Bildung - und Erinnerungsgesellschaft gUG i. G., ברלין
הדפסה: Pinguin Druck GmbH, Berlin
ברצוננו להודות לקרן פרידריך נאומן לקיום החרויות על שיתוף הפעולה בפיתוח החומר הנלווה לסרט.

תמונה: © טוביאס קוך

העבר" המחבר מציין את התגובה בבית המשפט: "הסכמה גורפת מצד הנאשמים". ניתן לחשוש כי הדבר לא נראה כך באולם בית המשפט בלבד, אלא גם בחלקה הגדול של החברה הגרמנית השבעה בשל הנס הכלכלי. ואפילו היום, יש מי שהיו רוצים להמעיט בשלטון האימה של הנאצים ולהגדירו כאפיזודה חולפת וכמעט חסרת משמעות בהיסטוריה הגרמנית.

אנו לא יכולים לאפשר לזה לקרות! המאבק באנטי-שמיות, שנאת היהודים ושנאת הזרים, המאבק לחברה דמוקרטית, פתוחה וסובלנית ולמדינה חוקתית הוגנת ומתפקדת עם זכויות אזרח מקיפות ומוגנות חשוב היום ממש כפי שהיה לאחר הפלת השלטון הנאצי. המשימה למנוע מהתנאים הברבריים האלו להתקיים שוב בארצנו, שאותה "אושוויץ" מסמל, מוטלת על כולנו. הפחד והכאב, ואפילו הגועל והכעס שהסרט "החקירה" משאיר לאחר הצפייה, יוכלו לעזור לנו להישאר ערים, תרתי משמע, ולכן גם ערניים. עדיין לא זכינו בחופש!

סבינה לויטווסר-שנארנברגר, שרת המשפטים הפדרלית לשעבר; סגנית יו"ר מועצת המנהלים של קרן פרידריך נאומן לקיום החרויות; נציבת האנטי-שמיות של מדינת נורדרין-וסטפאליה

Tami Lior

משפט אושוויץ בפרנקפורט, שהחל בשנת 1963, הוא אירוע חשוב ביותר בהיסטוריה הגרמנית שלאחר המלחמה. פטר וייס, שהיה נוכח באופן אישי בבית המשפט באותה עת, הפך את משפט המורשעים למחזה חשוב ומדכא באותה מידה. כעת, אלכסנדר ואן דולמן כמפיק ורולף פטר קאהל כבמאי תרגמו את המקור של פטר וייס לסרט מרשים ביותר, אך גם מתיש ולעתים אף קשה לצפייה. יש להודות לאלו האחראים על החזרת הנושא הקשה של ההתמודדות עם פשעי הדיקטטורה הנאצית בקרב החברה הגרמנית שלאחר המלחמה בחזרה לתודעה הציבורית. אנו בקרן פרידריך נאומן לקיום החרויות שמחנו מאוד לתמוך בפרויקט!

הסרט, כמו גם המחזה עליו הוא מבוסס, מציג שתי בעיות עיקריות בהתמודדות עם פשעי הנאצים באושוויץ ובמחנות הריכוז וההשמדה האחרים באותה תקופה. מצד אחד, חקירה פלילית של העבירות נעשתה קשה יותר בשל מצב משפטי לא ברור, לפיו היה צורך להבהיר תחילה איזה חוק יכול להיות מיושם בכלל – מה שאומר שהרשעה התאפשרה רק עבור פושעים שניתן היה להוכיח את מעורבותם הישירה לרצח. משמעות הדבר מתבררת מספר פעמים בסרט עם קו הטיעון של הסניגור, אשר לא רק הותיר לא רק את התובע באותה עת זועם ונחרד, אלא גם את הצופה כיום.

מנגד, רבות מהצהרות הנתבעים משקפות את ההלך הרוח החברתי בגרמניה, שעדיין היה נפוץ בשנות השישים. נאשם אחד מבטא זאת כך, בסוף המחזה והסרט: "כולנו /אני רוצה להדגיש זאת שוב /לא ביצענו דבר מלבד את חובתנו / גם אם זה היה לנו קשה לעתים קרובות / ואם רצינו להתייאש / כיום / כאשר עמנו שוב / פילס את דרכנו לעמדה מובילה / עלינו להתמודד עם דברים שונים / מהאשמות / שהיו צריכות להיחשב מזמן כנחלת

"מוצא יקר של כתבים אלה, יש לי בקשה עבורך. זו משאלתו של אדם שידוע, שמרגיש, שהרגע המכריע האחרון בחייו קרוב. אני יודע שאני וכל היהודים כאן נידונו למוות כבר לפני זמן רב; רק יום הדין עדיין לא נקבע. לכן, ידידי, אתה תמלא את משאלתי, המשאלה האחרונה לפני ההוצאה הסופית להורג! אתה, ידידי, צריך ליצור קשר עם קרובי המשפחה שלי בכתובת שסופקה. מהם תלמד מי אני ומשפחתי. אתה צריך לאפשר להם לתת לך את התמונה המ־שפחתית שלנו - וגם את זו שלי ושל אשתי - ואתה צריך לכלול את התמונות האלה בכל הכתבים המודפסים שלי. כדי שאולי מי שיביט בהן יזיל דמעה, יש־מיע אנחה. זו תהיה הנחמה הגדולה ביותר עבורי שאמי, אבי, אחיותי, אשתי, משפחתי ואולי אחיי לא פשוט נעלמו מהעולם, מבלי שאיש יזיל דמעה. ששמם וזיכרם לא ימחה כה מהר!"

זלמן גרדובסקי

מדוע נעשה צילום העיבוד הקולנועי של "החקירה" כעת?

תמונה: © סמי הארט

התוכנית לצלם את "החקירה" התבססה
על שני מניעים:

ברצוני לצטט בשלב זה את הבמאי רולף פטר קאהל: "העדויות בבית המשפט על האירועים במחנה [...] מהווים את מרכז הסרט והופכים את המעשים והרקע כמו גם את הקשרים לגלויים. בינואר 2025, יצוינו שמונים שנה לשחרור אושוויץ. משמעות הדבר היא כי העדים לפשעים אלה ילכו לעולמם בקרוב ולא יוכלו עוד לספק עדות ממקור ראשון, ובכך לשמש כקול מתריע. עבורנו, זוהי אחריות גדולה לשמר חלק זה של הסיפור בתודעה של כולנו. גם החברה בה אנו חיים משתנה ללא הרף. לכן, יש צורך ביישום הולם ועדכני של עבודת זיכרון זו, אשר תספק את הדחפים החדשים ותגיב לשינויים בהרגלי הצריכה של הקהל. חברה ליברלית-דמוקרטית זקוקה לעמדה ברורה כלפי ההיסטוריה. יש להילחם תמיד עבור דמוקרטיה, חופש והומניזם, להילחם עבורם ולרצות אותם. ב'חקירה' אנחנו רואים את ההפך הגמור: מערכת טרור טוטליטרית בעלת אידיאולוגיה הזויה שכבר לא מאפשרת אנושיות" אני מסכים לחלוטין עם מילים אלה.

אלכסנדר ואן דולמן, מפיק קולנוע
יוצר סרטים, ברלין

ראשית: בשל פטירתם של קורבנות השואה ששרדו והגיעו לגיל מבוגר, בקרוב מאוד לא יהיו עוד עדים בני זמננו. הגישה הישירה לעדים אובדת, בעיקר בקרב הדור הצעיר. נראה היה לי חשוב לנסות להעביר מידע על אושוויץ בצורה נצחית אך מודרנית, כפי שמתאפשר באמצעות העיבוד הקולנועי למחזהו של פטר וייס, לא רק כדי לשמר עדויות של עדים בני זמננו בצורה תיעודית, אלא לשמר אותם בחיים, דרך השחקנים. ארכיונים דוקומנטריים נראים לעיתים קרובות משעממים ולכן אינם מקבלים תשומת לב, שהיא תנאי מוקדם ובסיסי לחינוך. אופי "המופע" הדינמי של ההפקה הופך את התהליך למרגש וסוחף מאוד. קשה מאוד להתחמק ממנו, גם אם זה לעתים מאתגר עקב התיאורים האכזריים של מה שקרה באושוויץ.

שנית, קיימת נטייה, במיוחד בקולנוע הגרמני, להתמודד יותר עם המבצעים ומבנה האישיות שלהם מאשר עם הקורבנות וההשלכות על ניצולי השואה. (ישנן דוגמאות רבות לסרטים, סדרות וספרים שאינני מטיל ספק בהצדקתם כמובן. עם זאת, אני מאמין כי עיקר עבודת הזיכרון צריכה להתרכז בהיסטוריה של הקורבנות והניצולים). ב"חקירה", הקורבנות והניצולים נמצאים בחזית, הנאשמים מתמודדים עם פעולותיהם הישירות. זהו דבר יוצא דופן מכיוון שזה מזכיר לנו את האחריות של כל אדם באופן ממוקד.

הבמאי רולף פטר קאהל (תמונה: © סמי הארט)

פה, לפעמים נשאר מופשט, מכיוון שלעתים קרובות הם לא יכולים לחבר אותו לביוגרפיה שלהם עצמם.

העיסוק בשואה מציב אפוא אתגרים גדולים לכל המעורבים: הצעירים, משפחותיהם ומוריהם. אך זה חייב להיעשות, וזה עלול ואף צריך לאתגר. זה עלול לגרום בעיקר להצפה רגשית. איך אפשר להתנהל באופן שונה עם נושא כמו השואה? אם אנחנו כמבוגרים רוצים לעסוק בנושא הזה עם בני נוער וללוותם בכך, עלינו להבהיר שלא ניתן להבינו במובן הקלאסי של ההגדרה.

"זה קרה, ולכן זה יכול לקרות שוב: זה לב ליבו של מה שיש לנו לומר". פרימו לוי

מתבגרים צעירים הלומדים בבתי הספר בגרמניה מתמודדים לראשונה עם הנאציזם והשלכותיו בשיעורי היסטוריה, בדרך כלל בכיתה ט'. הם בני 15 בממוצע ולכן נולדו בעשור הראשון של המאה ה-21. זה גם אומר שלעתים קרובות אפילו הסבים והסבתות שלהם לא חוו את הזמנים האלה בצורה מודעת

צעירים רבים בגרמניה מגיעים גם מרקע הגירתי, והם עשויים להזדהות עם היסטוריה של מדינות ותרבויות אחרות. המפגש עם הדיקטטורה הנאצית והשואה, הרדיפה השיטתית והרצח של יהודי אירופה

"ההיפך מאהבה אינו שנאה, אלא אדישות. ההיפך מאמונה אינו כפירה, אלא אדישות. ההיפך מתקווה אינו ייאוש,

הוא אדישות. אדישות היא לא ההתחלה

של תהליך, היא סופו של תהליך". אלי ויזל

זיכרון חיה ותוססת. הארכיונים מלאים במסמכים, עדויות אישיות של נרדפים, הקלטות וקלטות. יש אפילו הולוגרמות של ניצולים שניתן לחקור הודות לבינה מלאכותית; הן מציעות פתרונות חדשים על מנת לא לתת לחלק הזה של הסיפור ליפול לתהום הנשייה. סרטי קולנוע רבים מהווים גם הם דרך מצוינת לגשת לנושא זה. אך רק לעתים נדירות מציע סרט בחינה כה אינטנסיבית של כל מה שאשוויץ מייצג, כפי שמוצג בסרט "החקירה".

ההשמדה השיטתית של שישה מיליון יהודים יכולה להיות כמעט בלתי נתפסת. אך ההתמודדות עם זה יכולה לעזור להתמודדות טובה יותר עם דעות קדור מות, שנאה ועיוות היסטוריה. הדבר הגרוע ביותר שיכול לקרות לנו כחברה הוא גלישה לאדישות.

בקרב, עדי הראייה והניצולים לא יוכלו עוד לדווח בעצמם על גורלם, לכן אנו זקוקים לדרכים אחרות כדי לזכור את מה שהם חוו וכדי לשמור על תרבות

התמונה צולמה על ידי אסיר באופן חשאי באוגוסט 1944, בתוך אחד מתאי הגזים במחנה הריכוז אושוויץ.

הסרט אינו מספר סיפור מלודרמטי בסגנון הוליוודי, אלא מעניק לקורבנות את האפשרות לספר את הסיפור שלהם באופן ישיר, לספר מה היה אושוויץ. המילים והמשפטים מהמחזה הם שנצרכים בזיכרון נך כשהם נאמרים באולם בית המשפט המבוים בצורה מפוכחת במלוא הדיוק, ולעתים באובייקטיביות המשפטית הבלתי נסבלת שלהם. "שום דבר לא מסיח את הדעת מגודל האימה. כמה משפטים הם מזעזעים דווקא בגלל הפשטות שלהם", מציינת מועצת דירוג הסרטים (FBW).

"הטקסט הוא הטקסט", מדגיש המפיק אלכסנדר ואן דולמן שוב ושוב.

זה בדיוק המקום שבו יש פוטנציאל גדול לעבודה עם תלמידים בוגרים יותר. דברי הקורבנות, אך גם אלה של המבצעים, חושפים כוח מיוחד.

הסרט נותן תובנה לתהומות ההיסטוריה הגרמנית מבלי לחזור על דימויים סטריאוטיפיים. המילים והפנים האנושיות הם המוקד של עיבוד הסרט האמנותי הרדיקלי הזה, שבו צוות שחקנים מצוין מציח ליח למשוך את הצופים לתהום זו, שהיא לעתים בלתי נסבלת, אך אסור שתעלם מעינינו. התבוננות בעבר מלמדת אותנו מה המשמעות של אובדן החירות והכבוד העצמי. אך למרבה הצער אנו שוכחים מהר מדי את גודל אובדן האנושיות שכבר התרחש. הסרט תורם תרומה רבת ערך בדרך מרוכזת מאוד, משום שהוא לא רק מעז להתמודד עם אכזריותו של המחנה, אלא גם מציע נקודות התייחסות לאופן שבו החברה הגרמנית שלאחר 1945 התמודדה עם הפשעים הללו.

הבמאי רולף פטר קאהל מדגיש כי כאשר ניגש לערוך סוק באושוויץ, הוא חשבת על "הבלתי ניתן לתיאור" לאורך זמן רב. אבל הוא הבין שחייבים לתאר את זה, כי זה קרה. במחקרו על הסרט, מאמר של ז'ורז' דידי-הוברמן עזר לו רבות: "עלינו לנסות לדמיין מה היה הגיהנום של אושוויץ בקיץ 1944. אל לנו להסתמך על הבלתי נתפס. הבה לא נגן על עצמנו בכך שנציין שלעולם לא נוכל לדמיין את הגיהנום הזה במלואו בכל מקרה – גם אם זה באמת כך".

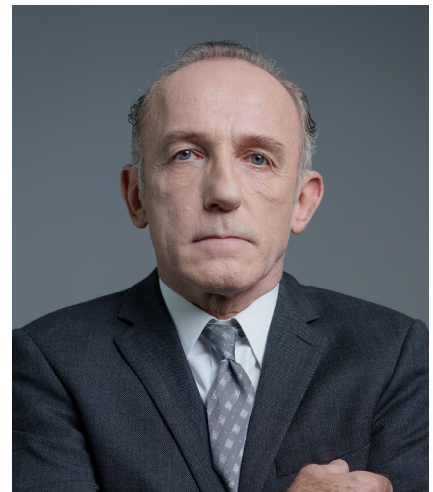
זה גם המקום בו טמון כוחו של הסרט, כי "היציבה מתומצתת ומרוכזת לכדי קינה לירית בשפה ברורה שאין לטעות בה, אשר מתמודדת עם העבר בריינים והקורבנות והופכת את הזוועה באושוויץ למוחשית". רולף פטר קאהל מודה שקשה להתמודד עם זה, אבל דווקא בגלל השפה החזקה, הסרט מאפשר ניתוח רציונלי למרות ההצפה הרגשית שנגרמת בעקבות ההיבט הדרמטי. "בדרך זו ניתן לזהות ולהבין את הכישלון השיטתי של החברה, את הבעיה המבנית של מצבי כוח ללא שליטה, את הכוח השלילי של האופורטוניזם, אבל גם את עצם האשמה האישית של יחידים. הרגש אינו שולל את אפשרות החשיבה. כתוצאה מכך, הצופים של היום יכולים להסיק מסקנות עכשוויות. האוניברסליזציה מאפשרת את המעבר אל ההווה."

קולות נבחרים מצוות השחקנים

"מעולם לא חוויתי בחיי המקצועיים בחינה כה אינטנסיבית ויותר שיתופית של התוכן, כל המעורבים ומשמעות המקצוע שלי באופן כללי כמו בעבודה זו על "החקירה" של פטר וייס...ומה אם בו זמנית, הוקרת קורבנות הדיקטטורה הנאצית ונקיטת עמדה ברורה נגד תחייתה של החשיבה הפשיסטית ומבניה יכולה לעזור לאנשים להתעשת...!?! קולנוע פוליטי לא יכול להשיג יותר מזה. נספח: אני פשוט לא מוותר על התקווה". ריינר בוק

"הסרט הזה הוא עזות מצח. למה עליי לצפות במשהו שכזה? למה עליי לה-קשיב למשהו שכזה? התשובה היא הסרט עצמו. כי זה קרה. כי זה היה. כי הם היו "האנשים שלנו" - משני צדי התנורים. סרט זה מצא דרך להציג באופן פשוט ואכזרי את ה-"בלתי יתואר" וה-"לא ניתן להגה". בזמנו, ברנהרד שוץ סיכם זאת בצורה יפה במהלך הפסקה מהצילומים: איזו העלטה באוב של המתים! הסרט המוגמר הנציח את התחיה הזו מעבר לרגע. הדבר היחיד שנותר לנו הוא להפוך אותו למשכנע. בכל מקרה, לא ניתן לקבל יותר מאשר הבנה מעורפלת של מה שבאמת התרחש שם. ההבנה הזו חייבת להיצרב בתודעה של כולם. סרט זה נוצר למטרה זו. כדי שאף אחד לא יוכל להגיד שהוא לא ידע על זה". קארל מרקוביץ'

בתור צאצא לניצולי שואה מצד אבי ולוחם התנגדות שנכלא במחנה ריכוז מצד אמי, החזרות והצילומים הרגישו עבורי כמו קונסטלציה משפחתית ענקית. כאן ישבנו ועמדנו כנציגי הקורבנות, שם הקבוצה הגדולה של נציגי המבצעים. מל-פנים עומדים נציגי התביעה, ההגנה והצדק הפיקטיבי, של מצפון קולקטיבי או של דמות האלוהים מוצגת בדמות השופט. יכולתי להרגיש ממקור ראשון איך זה בוודאי היה לחזור למדינת העבריינים, אולי בפעם הראשונה, ללא כל תמיכה כספית או ארגונית, ואז להתמודד לבדי עם המוני התלוינים המגחכים, מריירים, משועממים או אדישים לכאורה להצהרותיהם שלהם. לא שיחקתי, הייתי כפרקליט עבור חלק מההיסטוריה המשפחתית שלי. זו הייתה חוויה ייחודית עבורי". אקסל זכרובסקי

ב-1 בספטמבר 1939 החלה מלחמת העולם השנייה בפלישה הגרמנית לפולין. לפני המלחמה חיו בפולין כשלושה מיליון יהודים, מה שהפך את פולין למדינה עם האוכלוסייה היהודית השנייה בגודלה באירופה אחרי ברית המועצות. אף על פי שה-1 בספטמבר 1939 עדיין לא ציין את המעבר לרצח העם השיטתי של היהודים, הם היו יעד להדרה, דיכוי ורצח.

מאות אלפי יהודים נדחסו בגטאות על ידי שלטונות הכיבוש הגרמנים, כולל בערים הגדולות ורשה ולודז'. תנאי החיים בגטאות היו קטסטרופליים. מתוך יותר מ-400,000 הלכודים בגטו ורשה לבדו מתו כ-100,000 מרעב, מחלות ותשישות.

אשוויץ הפך לסמל החשוב ביותר של השואה לאחר מלחמת העולם השנייה. בכל פעם שמדובר על רצח יהודי אירופה, הפרסומים בדרך כלל מסתמכים על תמונות מאשוויץ: השער המפורסם עם הכיתוב "העבודה משחררת" ("Arbeit macht frei") או רשת הרכבות המובילה אל שער המחנה בירקנאו. הנוכחות הבולטת של אשוויץ בזיכרון הקולקטיבי מרחיקה לכת עד כדי כך שלא מעט מהאנשים רואים באשוויץ כמיקום היחידי בו התבצעה השואה ואף חושבים ששישה מיליון יהודים נרצחו בתאי הגזים של אשוויץ. זה ממש אינו נכון. אשוויץ היה המיקום המרכזי, אך בשום פנים ואופן לא המיקום היחידי בו התבצעה השואה. באשוויץ, ובמיוחד בתאי הגזים של מחנה ההשמדה אשוויץ-בירקנאו, רצחו אנשי האס אס כמיליון ילדים, נשים וגברים יהודים. אבל זה אומר שחמישה מיליון יהודים נרצחו במקומות אחרים.

אשוויץ | (המחנה הראשי) - אשווינצ'ים, פולין

בכך שיעצו לאסירים / לפני הגירוש/לקחת כמה שיותר חפצי ערך /בגדים נקיים כסף וכלים/ בתואנה ששם/ היכן שהם יהיו/ לא יהיה ניתן להשיג דבר/לקחת איתם את כל רכושם האחרון/ הרבה דברים כבר נלקחו על הרמפה / במהלך המיון הראשוני/ הרופאים הממיינים/לא רק לקחו חפצים לשימוש יומיומי/ אלא גם תכשיטים וחפצי ערך/שהם הניחו בצד לעצמם/ ואז השומרים / וחברי צוות הרכבת/לקחו את חלקם/ תמיד נשאר גם משהו עבורנו / בו נוכל אחר כך לסחור. / בחדרי האחסון / הצטבר / רכוש בשווי מיליארדים

[תסריט עמ' 27, *Gesang von der Rampe III*, עד 8]

ומלאת הקרבות, נראה להם לא מציאותי בדיוק כמו הרג של כל כך הרבה אנשים על ידי כיתות יורים במ־קום. שיקולים אלה היו הרקע לתוכנית הרצח הגדול־לה ביותר בתולדות השואה, "מבצע ריינהרד": רצח של עד 1.8 מיליון יהודים, בעיקר מפולין, וכ-50,000 צוענים בגז רעיל בשלושת מחנות ההשמדה שנבנו במיוחד - טרבלינקה, סוביבור ובלז'ץ, בין יולי 1942 לאוקטובר 1943.

כאשר החל "מבצע ריינהרד" בשנת 1942, לא היה עוד ספק לגבי מטרתם האמיתית של הנאצים: רצח יהדות אירופה כולה. בועידת ואנזה הידועה לשמצה, בה נפגשו ב-20 בינואר 1942 חמישה עשר נציגים של ממשלי האס אס והשרים, לא היה עוד כל דיון בשאלה האם, אלא רק על אופן תוכנית ההשמדה המ־תוכננת. ההחלטה כבר התקבלה וההרג במזרח כבר היה בעיצומו. הרצח ההמוני בגז רעיל היה גם נוהג מאז רצח המטופלים של תוכנית "האותנסיה" הנא־צית, ובחלמנו, האס אס כבר החל בסוף 1941 לרצוח יהודים מהאזורים הסמוכים, באמצעות גזי פליטה של מנוע, במה שמכונה 'משאיות גז'.

מחנות השמדה אלה היו שונים ביסודם ממחנות הריכוז הנאצים הגדולים כמו בוכנוולד, זקסנהאוזן ודכאו בכך שכמעט ולא היו בהם חיים וצריפים: המ־גורשים המגיעים לא התקבלו למחנה, אלא הובלו ברכבת לתאי הגזים מיד לאחר הגעתם, שם נאלצו

עם הפלישה לברית המועצות, המלחמה הגרמנית האכזרית הפכה ממילא לקיצונית יותר. המלחמה נגד ברית המועצות נתפסה מלכתחילה כמלחמת השמדה גזענית נגד 'בולשביזם', כשהיהודים הוש־וּו ל-'בולשביקים'. מאחורי החזית פעלו איינזצגרופן ויחידות חמושות אחרות, שעיקר פעילותן היה רצח קומוניסטים, מתנגדים אחרים ויהודים. בתחילה ירו היחידות הניידות בעיקר בגברים יהודים, אך משלהי הקיץ ואילך עברו לרצוח את כל היהודים ללא יוצא מן הכלל, כולל ילדים ונשים. מהים הבלטי ועד הים השחור, חוליות התנקשויות גרמניות, לפעמים יחד עם סייענים מקומיים, ירו בלפחות 1.5 מיליון יהודים. בקייב בלבד, בגיא באבי יאר, חברי איינזצגרופה C רצחו יותר מ-33,000 יהודים תוך יומיים בלבד בסוף ספטמבר 1941, בעוד שרוב האוכלוסייה היהודית של וילנה, אשר מנתה גם היא כמה עשרות אלפי אנשים, נורתה בפונאר הסמוכה. קברי האחים, שח־לקם היו נטושים ולא מסומנים, אשר הותירו אחריהם חוליות הרצח הניידות עדיין מהווים חלק מהנוף במ־דינות כמו ליטא, בלארוס ואוקראינה.

בעוד כיתות יורים במזרח כבר רצחו מאות אלפים, הנהגת האס אס, במיוחד בפולין הכבושה, שקלה מה צריך להיות גורלם של מיליוני היהודים בגנרלגוברנ־מן (הממשל הכללי של השטחים הכבושים בפולין), בגטאות של ורשה, לודז', קרקוב ולבוב. גירוש לאזורים מזרחיים יותר, כלומר לברית המועצות הכבושה

היו עדים ממחנות ההשמדה האלה. בעוד בטרבלינקה ובסוביבור העזו חברי הזונדרקומנדו למרוד וחלקם הצליחו לפרוץ החוצה, בבלז'ץ שרדו רק שלושה אנשים. לאחר תום מבצע ריינהרדט בסתיו 1943, נהרסו מחנות אלה.

מה שאנו מסכמים כעת תחת המונח "אושוויץ" היה קומפלקס של מחנות שונים, כל אחד עם פונקציות שונות, בתוך ומסביב לעיר הפולנית אושוויינצ'ים. מחנה הריכוז אושוויץ בפועל (המכונה גם המחנה הראשי או אושוויץ I) הוקם כמה חודשים לאחר תחילת הכיבוש הגרמני של פולין על פי דגם מנות הריכוז שכבר היו קיימים בגרמניה. המשלוח הראשון של אסירים הגיע לאושוויץ במאי 1940. תפקידו העיקרי של מחנה זה היה בתחילה דיכוי ההתנגדות הפולנית; בהתאם לכך, רוב האסירים היו אסירים פוליטיים לא יהודים מפולין – חיילים, אינטלקטואלים, כמרים קתולים וחברי קבוצות הת-

להתפשט ואז נחנקו בכאב על ידי גזי פליטת מנוע. לאחר מכן, הגופות הוצאו מתאי הגזים על ידי הזרונדרקומנדו, שכלל אסירים יהודים שנבחרו מראש, ונשרפו. עבודת הפרך הבלתי אנושית והבלתי נתפסת שנכפתה על חברי הזונדרקומנדו היא אחד הפיקים האפלים ביותר בשואה. הם גם אלה שמיינו את חפציהם של הקורבנות: חלק מתוכנית הרצח היה גם השוד והניצול של רכוש הנרצחים.

שיטה זו אפשרה לרצוח כמה אלפי אנשים ביום, בסתיו 1943 היו מאות אלפים בכל אחד משלושת המחנות הללו. בטרבלינקה, מספר הקורבנות מוערך בכמיליון, כולל כמעט כל היהודים שגורשו מוורשה, בהייתה הקהילה היהודית הגדולה ביותר בתקופה שלפני המלחמה.

העובדה ששלושת המקומות האלה לא נודעו עד היום נובעת בעיקר מהעובדה שבסוף המלחמה כמעט ולא

זה היה נורמלי / שגנבו לנו הכל / זה היה נורמלי / שגנבו שוב /
הלכלוך, הפצעים והמגיפות מסביב / היו נורמליים / זה היה נורמלי
/ שאנשים מתו מכל עבר / ונורמלי / היה האיום הקרוב של מותנו
/ שלנו / נורמלית הייתה / הגסיסה של רגשותינו / והאדישות / למראה
/ הגופות / זה היה נורמלי / שהיו בינינו כאלו / שעזרו למי שמעלינו
/ במכות / מי שלא הפך למשרתם של ותיקי הבלוק / כבר לא השתייך
לנמוכים ביותר / ואף גבוה יותר היה זה / שהיה מסוגל / להתחבב
על מנהיגי הבלוק / מעל אלו שמעלינו / מי שהיה מסוגל / לשרוד
את המכות / אלו שהפכו למשרתים של ותיקי הבלוק / כבר לא היו
שייכים לנמוכים ביותר / ומי שיכלו / להשתלב בקרב מנהיגי הבלוק
/ יכלו לשרוד רק עם הערמומיות / שמשתנה בכל יום / בתשומת לב
בלתי פוסקת / חסרי יכולת / האיטיים ברוחם / המתונים / המופר-
עים והבלתי מעשיים / האבלים ואלה / שריחמו על עצמם / נרמסו
תסריט עמ' 33, Gesang vom Lager I, עד 10]

רציחות לראשונה בסתיו 1941 במחנה הראשי. על מנת להיפטר מגופות הנרצחים הקים האס אס ארבע משרפות גדולות. בדומה למחנות ההשמדה האחרים, גם בבירקנאו היו זונדרקומנדו יהודים, שנאלצו למיין את חפצי הערך של הקורבנות, לחלץ שיני זהב, לחתוך את שיער הנשים, להוציא את הגופות מתאי הגזים ולשרוף אותן. וגם בבירקנאו, חברי הזונדרקו-מנדו ארגנו התקוממות באוקטובר 1944.

משנת 1942 ואילך הורחב הרצח ההמוני השיטתי של יהודים למרבית אזורי השלטון הגרמני, ואוש-וויץ-בירקנאו הפך ליעד העיקרי לגירוש מכל רחבי אירופה. בין היתר, הגיעו לכאן רכבות מצרפת, הולנד, בלגיה, נורבגיה, הרייך הגרמני, יוון, יוגוסלביה ואיטליה. בסופו של דבר, הקבוצה הגדולה ביותר הייתה ללא ספק זו של יהודי הונגריה: באביב ובקיץ 1944, עם התקרבות התבוסה הגרמנית, כ-438,000 מהם גורשו לאושוויץ ורובם נרצחו בתאי הגזים מיד לאחר הגעתם.

אושוויץ נבדל ממחנות ההשמדה של "מבצע ריינהרדט" גם בכך שעם ההגעה לרמפה ביצע האס אס "סלקציה" על מנת לשמור בחיים על "אלו המסוגלים לעבוד" ולהשתמש בהם לעבודות כפייה. ככל שהמלחמה התקדמה, נעשתה התעשייה הגרמנית תלויה יותר ויותר בעובדי כפייה. במקביל,

נגדות שונות. זה מסביר מדוע המילה "אושוויץ" עבור פולנים רבים מייצגת לא רק את השואה, אלא גם את הסבל והדיכוי של העם הפולני. לאחר ההתקפה על ברית המועצות, נוספו אלפי שבויי מלחמה סובייטים.

המחנה הראשי הצליח להחזיק בין 12,000 ל-18,000 אסירים. בדומה למחנות ריכוז אחרים, התפתחה באושוויץ חברת מחנות מורכבת עם היררכיות מורכבות. התמותה הייתה גבוהה מאוד: לא רק שתנאי המחיה היו קטסטרופליים, ניתן גם יחס נורא לאסירים ורציחות שרירותיות היו דבר שבשגרה.

רוב קורבנות אושוויץ לא נרצחו במחנה הראשי, אלא במחנה ההשמדה בפועל, אושוויץ-בירקנאו, הידוע גם בשם אושוויץ II, אשר ממוקם במרחק של שלושה קילומטרים. בניגוד למחנות ההשמדה טרבלינקה, סוביבור ובלז'ץ, בירקנאו היה גם מחנה צריפה עם ענקי שחולק לאזורים שונים כגון "מחנות נשים" ו"מחנות צוענים", שבהם מאות אלפים נאלצו לחיות בתנאים הקשים והבלתי אנושיים ביותר לאורך השנים. יחד עם זאת, המחנה תוכנן לרצח המוני מלכתחילה עם הקמת סך של שישה תאי גזים. במקום גזי פליטת מנוע, האס אס השתמשו בציקלון B, גז רעיל ששימש במקור כאמצעי הדברה, ושדרכו בוצעו

אדוני העד / הבה נגיד זאת בבירור / ובכך נאשר את האמירות / איתן
עד קודם / התייחס לשיטת הניצול / שהייתה במחנה / אתה אדוני העד
/ כמו גם שאר המנהלים / של התאגידים הגדולים / השגתם מחזור
שנתי של כמה מיליארדים / הודות לפסולת אנושית ללא כל הגבלה
[תסריט עמ' 106, Gesang vom Ende der Lili Tofler II,
התביעה]

צולים המשוחררים הצליחו להעיד באופן מידי על
מה שעברו. בנוסף, שרדו אלפים שהועברו למחנות
אחרים לאחר ה"סלקציה" ברמפה. כבר בשנת 1945
התפרסם אושוויץ ברחבי העולם ושנה לאחר מכן –
בניגוד לטרבלינקה או בלז'ץ, למשל – מילא תפקיד
מרכזי במשפטי פשעי המלחמה בנירנברג. מספר
הקורבנות נופח על ידי התעמולה הסובייטית במשך
עשרות שנים, ועד 1989 סופר במדינות הקומוניסטי-
טיות של מזרח אירופה כי עד 4 מיליון אנשים נרצ-
חו באושוויץ. בדרך כלל, העובדה שרוב הקורבנות
היו יהודים זכתה להתעלמות בארצות אלה מסיבות
אידיאולוגיות. על פי מחקרים עכשוויים 1.1 מיליון בני
אדם מתו באושוויץ: עד מיליון יהודים מכל רחבי אירופה
פה, עשרות אלפי פולנים לא יהודים, 20,000 בני
סינטי ורומה, 10,000 שבויי מלחמה סובייטים ואלפי
שבויים ממוצא אחר.

המוזיאון הממלכתי אושוויץ-בירקנאו נוסד על ידי
המדינה הפולנית בשנת 1947, כשני עשורים לפני
שדבר דומה קרה ברפובליקה הפדרלית של גרמניה.
העובדה שחשיבותו של אושוויץ נותרה בעינה
עד היום מומחשת לא רק על ידי אינספור ספרים
וסרטים אשר עוסקים באושוויץ, אלא גם על ידי
סטטיסטיקת המבקרים: בשנת 2019, האנדרטה,
אשר כוללת הן את המחנה הראשי לשעבר והן את
השטח העצום של בירקנאו, משכה למעלה משני
מיליון מבקרים מכל העולם.

הייצור התעשייתי, אשר נפגם באופן משמעותי בשל
הפצצות בעלות הברית, הועבר בחלקו אל מתחת
לאדמה ומזרחה. עשרות מחנות לוויין נבנו סביב
מחנות הריכוז הגדולים כמו בוכנוואלד, גרוס-רוזן או
אושוויץ, אליהם נשלחו אסירים מאושוויץ. עם זאת,
פירוש הדבר שרק לעתים רחוקות היה סיכוי לשרוד;
עבור עשרות אלפי נשים וגברים, וגם צעירים, משמ-
עות הדבר הייתה מוות בתשלומים, בדמות "השמ-
דה באמצעות עבודה"

אחד ממחנות הריכוז החשובים והגדולים ביותר,
שהוקם אך ורק לתעשייה, היה מונביץ, הידוע גם
בשם אושוויץ III. הוא נוצר בשיתוף פעולה בין חברת
IG Farben לבין ה-SS. תנאי האסירים היו קטס-
טרופליים, כפי שאחד מכותבי הכרוניקה החשובים
ביותר של השואה, פרימו לוי (1919-1987) מטורי-
נו, מתאר בספריו.

לקראת סוף 1944, ההתמוטטות הצבאית של גר-
מניה הנאצית החלה להיראות בבירור. ממחנות
המזרח שלחו אנשי האסאס עשרות אלפי אסירים
בצעדות מוות למערב – כ-60,000 מאושוויץ בלבד.
אלפי אסירים חלשים ולעיתים חולים מאוד נותרו
מאחור בשלושת המחנות הגדולים של מתחם מחנה
אושוויץ. הצבא הסובייטי שחרר לבסוף את מח-
נות אושוויץ ב-27 בינואר 1945, ומיד החל לתעד
ולפרסם את הזוועות. המחנות ותשתיותיהם נותרו
שלמים למעט תאי הגזים המפוצצים, ורבים מהני-

הרפובליקה הפדרלית והפושעים הנאצים בשנות החמישים

עם זאת, לאחר הקמת הרפובליקה הפדרלית של גרמניה בשנת 1949, כמעט ולא נפתחו חקירות של פשעי הנאצים. נהפוך הוא: חלקים גדולים של הפוליטיקאים ושל החברה פעלו כעת לשחרורם של העבריינים שהורשעו לאחרונה. עם זאת, המסה הגדולה של הפושעים הנאצים עדיין לא הועמדה לדין כלל. רובם המשיכו בינתיים את הקריירה שלהם ולעתים קרובות החזיקו בתפקידים בכירים במינהל, במערכת המשפט, במשטרה ובסוכנויות ממשלתיות אחרות.

משפט אושוויץ בפרנקפורט, שהתקיים מדצמבר 1963 עד אוגוסט 1965, מהווה נקודת מפנה היסטורית. בשנים הראשונות שלאחר המלחמה, כמה ממבצעי הדיקטטורה הנאצית עדיין הועמדו לדין על ידי מערכת המשפט, במיוחד על ידי בתי המשפט של בעלות הברית. במשפט פשעי המלחמה העיקרי בנירנברג בשנים 1945/46, אך גם בכמה הליכים אחרים, הורשעו ראשי המשרדים והארגונים הנאצים וכן מפקדי יחידות הרצח. מערכת המשפט הגרמנית חקרה גם כמה פושעים נאצים.

ובנו קריירות מצליחות לאחר המלחמה. ניגוד זה בין מפלצתיות הפשעים וחוסר העונש לבין החזיתות הבורגניות של העבריינים הוכח בצורה מרשימה במשפט אושוויץ, בו העבריינים, אשר נראה כאדם מן השורה, עמד באופן סמלי למשפט.

למשפט אושוויץ הייתה השפעה עצומה על המשך העיסוק בפשעי הנאצים. באביב 1965, כשהמשפט היה לקראת סיומו, כל פשעי הנאצים ההמוניים אשר בוצעו במחנות ומחוצה להם היו בסכנת התיישנות. כל העבריינים שטרם סומנו על ידי מערכת המשפט לא ייענשו עוד - וזה היה הרוב המכריע של הפושעים הנאצים. ברגע שהתביעה יצאה לדרך לאחר תקופה ארוכה של חוסר פעילות, היא תסתיים שוב. בעקבות משפט אושוויץ, הפוליטיקאים בבונדסטאג הגרמני דנו בבעיה זו ודחו בתחילה את תקופת ההתיישנות על רצח ב-4 שנים; ב-1979 הוחלט לבסוף שרצח אינו כפוף להתיישנות.

מסוף שנות החמישים התחדשו התביעות הפליליות והדיון החברתי על פשעי הנאצים. זה קרה בעקבות מה שמכונה "משפט האיינזצגרופן" שהתקיים בעיר אולם, בו נחקר הירי ההמוני שבוצע על ידי חוליות הרצח הניידות של שירות הביטחון של האס אס. המשפט הבהיר שוב כי רבים מבין רוצחי ההמונים חמקו מעונש. בשנת 1958 הוקמה בלודוויגסבורג רשות חקירה מרכזית לחקירת כל הפשעים האלימים שביצעו הנאצים מחוץ לתחומי הרייך הגרמני. לראשונה בוצעו חקירות שיטתיות ללא צורך בדיווח

זמן קצר לאחר מכן, עוררה סערה הידיעה כי אדולף אייכמן, ממארגניה המרכזיים של השואה, שחי בארגנטינה תחת שם בדוי, נמצא על ידי השירות החשאי הישראלי ונחטף לישראל. המשפט נגדו התקיים בירושלים ב-1961 וצפו בו ברחבי העולם.

בינתיים, ברפובליקה הפדרלית, סטודנטים ואזרחים אחרים נהיו יותר ויותר ביקורתיים כלפי "העבר החום" (נאצי בעברו) של שופטים, פרופסורים ומכובדים אחרים במדינה ובחברה. שורה של שערוריות הבהירה לציבור הביקורתי כי מבצעי השואה לא רק שלא הורשעו, אלא גם, בחלק מהמקרים, המשיכו

הפוליטית באושוויץ. כמעט במקביל, פריץ באואר - התובע הכללי של מדינת הסן, קיבל מסמכים על פשעים ועבריינים באושוויץ ופתח בחקירות. בסופו של דבר, משרד התובע הכללי בפרנקפורט הופקד על חקירת הפשעים באושוויץ. פריץ באואר הפך כעת את המשפט למשפט מקיף על הפשעים ההמוניים באושוויץ בכלל.

תובעיו הביאו בסופו של דבר לדין 22 נאשמים לאחר חקירה ממושכת. בראשותו של ראש בית הדין האזורי הנס הופמאייר, החל המשפט ב-20 בדצמבר 1963 ברומר, בית מועצת העיר של פרנקפורט. עד מהרה זה הפך לאירוע תקשורתי גדול. משקיפים רבים מגרמניה ומחוצה לה, כולל הכותבים הורסט קרוגר ופטר וייס, עקבו אחר התהליך ודיווחו עליו באופן קבוע. ניצולת השואה אינגה דויטשקרון, למשל, כתבה באופן קבוע מאמרים

אפילו הפשעים שבוצעו במחנה הריכוז וההשמדה הגדול ביותר לא הגיעו אל בית המשפט בגרמניה במשך כמעט 20 שנה. רק בפולין נערכו משפטים גדולים נגד מפקדי המחנה לשעבר רודולף הס ואתור ליבהנשל וכן נגד מאות שומרים לשעבר בגרמניה, לעומת זאת, רוצחי אושוויץ ניהלו את חייהם ללא הפרעה, לרוב בשגשוג וביוקרה.

רק בדצמבר 1963 נערך משפט אושוויץ הגדול, אשר פטר וייס הביא מאוחר יותר אל הבמה עם מחזהו. זה לא היה מובן מאליו שתביעה משפטית זו תצא אל הפועל. הרשות השופטת הגרמנית לא פעלה מיוזמתה ובהתחלה הגיבה בחוסר רצון רב לדווח התלונה שהתקבל, אך אז הניעה את משפט פרנקפורט. אסיר לשעבר ממחנה הריכוז אושוויץ, שזה עתה נכלא בגין שבועת שקר, הגיש תלונה נגד וילהלם בוגר, שעינה אין ספור אסירים במחלקה

שקט בחייהם המסודרים, רובם קיבלו עונשים קלי-
לים בהשוואה לפשעים אשר נידונו. 17 מהם קיבלו
עונשי מאסר שנעו בין מאסר עולם לבין קצת יותר
משלוש שנים, ושלושה זוכו. בפסק הדין, אמר השו-
פט האנס הופמאיר את הדברים הבאים:

לנוכח אינספור הקורבנות של משטר הפושע והס-
בל הבלתי נתפס שההשמדה המתוכננת של מאות
אלפי משפחות, חסרת התקדים בהיסטוריה וש-
נוהלה בצורה שטנית, הביאה לא רק על הקורבנות
עצמם, אלא על אינספור אנשים, מעל לכל. על העם
היהודי כולו, והביאה על העם הגרמני סטיגמה,
נראה שבקושי ניתן לכפר באמצעות עונשים אנו-
שיים שיתאימו להיקף ולחומרת הפשעים שבוצעו
באושוויץ."

לעיתונות הישראלית. בסך הכל, יותר מ-20,000
מבקרים עקבו אחר המשפט באולם בית המשפט,
כולל כיתות בתי ספר רבות.

בנוסף לעניין התקשורת הרב, היה זה חדש במיוחד
שהפשעים ההמוניים באושוויץ-בירקנאו נדונו בפי-
רט לראשונה מנקודת מבטם של הניצולים. יותר
מ-350 עדים מכל רחבי העולם, כולל יותר מ-200
ניצולי אושוויץ, הגיעו לפרנקפורט כדי לספר את סי-
פוריהם ולהבטיח שאלו שעינו אותם בעבר יישאו
באחריות. הניצולים, אסירים פוליטיים ויהודים
ממדינות רבות, סיפרו על הרציחות במחנה.

פריץ באואר רצה להפוך את ההליך לשיעור עבור
החברה הגרמנית. הוא אמר: "השלמה עם העבר
שלנו פירושה לקיים יום דין על עצמנו, יום שיפוט
על הגורמים המסוכנים בהיסטוריה שלנו, לא פחות
מכל מה שהיה לא אנושי כאן, מה שבמקביל מביא
למחויבות לערכים אנושיים באמת במדינה, בעבר
ובהווה [...]". מסיבה זו הוא גם הזמין מספר דו-
חות מומחים היסטוריים שבחנו בפירוט את מערכת
מחנות הריכוז הנאצים והיבטים נוספים. בכך הוא
יזם בסופו של דבר את המחקר הראשון בהיסטוריה
בת זמננו בנושאים מהם נמנעו היסטוריונים גרמנים
קודם לכן, ולרוב גם זמן רב לאחר מכן.

22 הגברים ברציף גילמו באופן סמלי את תהום
החברה המערב-גרמנית בשנות ה-50 וה-60. הם
ייצגו כל אדם גרמני שרדף אחרי חייו הבורגניים, היו
לו משפחה ובית, הלך למשרד או לחברה בבוקר
והעריך שכנות טובה. אולם מאחורי חזית ההגי-
נות והסדר עמדו גברים שעינו אנשים באושוויץ,
שעינו אותם למוות ורצחו אותם בהמוניהם בתאי
גזים, ושבו חלק מעושרם על סמך סחורה גנובה
מאושוויץ. למרות שהמשפט עסק בעברם וגרם לאי-

"החקירה" של פטר וייס

כל מבנה "החקירה" הוא מעגלי. ברצף המזמורים הבודדים מודגם תפקודו של המחנה בשלבים השונים של הדה-הומניזציה והאימה. זה מתחיל עם "מזמור מהרמפה" ("Gesang von der Rampe") ואז מתקרב לליבת מכונת ההשמדה של אושוויץ, ציקלון B, ולבסוף, המשרפות דרך התחנות השונות כמו קיר המוות ובלוק הבונקר.

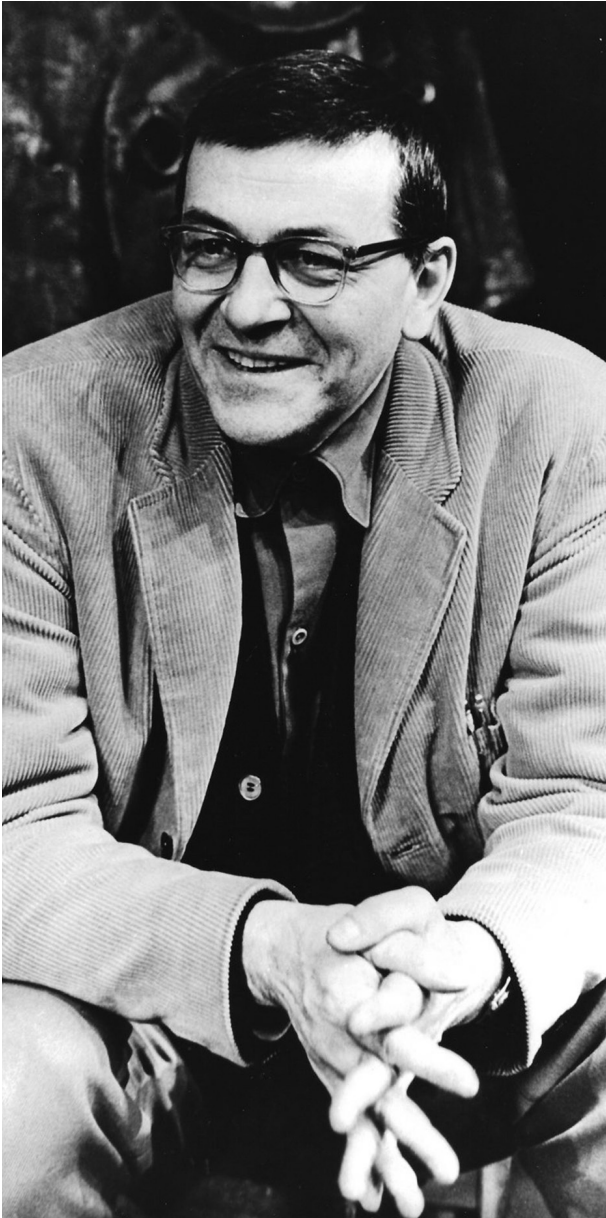
שתי קבוצות עומדות זו מול זו מבחינה סטטיסטית, מצד אחד הקורבנות (עדים) ומצד שני העבריינים (הנאשמים). לכל הנאשמים יש שמות. יש להתייחס אליהם כאל יחידים וכאל נציגי החברה, בו זמנית. וייס כותב: "במחזה, אין להאשים שוב את נושאי השמות האלה. הם רק משאילים לכותב המחזה את שמותיהם, שמהווים כאן סמלים למערכת שהפכה רבים אחרים לאשמים שמעולם לא הופיעו בפני בית המשפט הזה".

מאחר שהנאשמים נשאו גם הם את שמם בעת ביצוע הפשעים באושוויץ, חשוב לדעתו של וייס שהם ישמרו אותם גם במחזה. עם זאת, בהצגת העבריינים נמנע וייס מלתאר את הפרט; הוא מעוניין יותר להראות את הממוצע, אשר מאפיין את המערכת כולה. עם זאת, העבריינים נושאים באחריות אישית לפשעיהם ואינם יכולים להסתתר מאחורי מערכת אנונימית.

בניגוד לנאשמים, לעדים המופיעים במחזה אין שמות, אלא רק מספרים. "כשהעדים מאבדים את שמותיהם במחזה, הם הופכים לשופר בלבד. 9 העדים מדווחים על מה שמאות סיפור", אומר וייס. בניגודיות זו – מספרים מצד אחד ושמות מצד שני – יש לבטא את היחסים בין העבריינים לקורבן: בעוד

הסופר פטר וייס היה אחד מהמשקיפים הקבועים הרבים שעקבו אחר משפט אושוויץ בפרנקפורט כאשר הוא שוהה במקום עצמו. באותה תקופה הוא כבר היה כוכב בסצנת התיאטרון הגרמנית, אם כי הוא חי בגלות בשוודיה מאז 1940. הוא נולד בשנת 1916, אביו היה ממוצא יהודי שהגיע מהונגריה ואמו הגיעה משווייץ. המשפחה יצאה לגלות והתגוררה בבריטניה, ומסוף 1936 בצ'כוסלובקיה, שכן גם אביו של וייס וגם הוא עצמו היו בעלי אזרחות צ'כוסלובקית. בסוף 1938 נמלט וייס לשוודיה, שם חי עד מותו.

מספרים וסטטיסטיקות ממלאים תפקיד מרכזי הן במבנה הפורמלי של היצירה והן בתוכן שלה. ניתן להבין את המטאפורות הרבות מתחום החשבון כהשתקפות של אושוויץ כארגון בו הכל נספר ונרשם באופן סטטיסטי. בחלוקה הפורמלית של "החקירה", סמליות המספרים היא התייחסות ברורה לעבודתו של דנטה אליגיירי "הקומדיה האלוהית", שהושלמה בשנת 1321. המשורר האיטלקי מתאר את ממלכת המתים המורכבת מגיהנום, כור המצרף וגן עדן עם דימויי שפה אקספרסיביים. הספר מחולק ל-33 מזמורים, והתשעה שמתחלקים בשלוש הם אלמנט שחוזר על עצמו כל הזמן. וייס מחלק את יצירתו, אותה הוא מכנה גם האורטוריה, ל-11 מזמורים, שכל אחד מהם מחולק לשלושה חלקים. מופיעים כל 18 הנאשמים שהשתתפו במשפט כולו. עם זאת, בניגוד לסרט, הוא מצמצם את מספר העדים לתשעה, שכן הוא עוסק באושוויץ ולא בריבוי ובגיוון העדים. כמו כן, נציגי הרשות השופטת מקובצים לשלושה אנשים. המשותף לדרמה של וייס גם לעבודתו של דנטה הוא שהפוקוס אינו על האירועים עצמם על הבמה, אלא על האופן בו הם מוצגים בראי התגובה האנושית או על האופן בו מדברים עליהם במהלך המשפט.

פטר וייס

© peter-weiss.digital, Sammlung Gunilla Palmstierna-Weiss

שרוב האסירים מייצגים קבוצה הומוגנית חסרת שם עבור העבריינים, הקורבנות מכירים לעתים קרובות את העבריינים בשמם או לפחות תופסים אותם כפ־רטים.

וייס השלים את המחזה לפני שהוכרז פסק הדין במשפט אושוויץ; תוצאת המשפט אינה חלק מהמחזה. המחזה, כמו גם המשפט עליו התבסס, הפך לאירוע תקשורתי, במיוחד מכיוון שוייס זכה לאחר־הונה לתהילה עולמית עם המחזה "מארה סאד". ב-19 באוקטובר 1965, זמן קצר לאחר מתן פסק הדין, הועלה המחזה בבכורה ב-15 במות בו זמנית. למעשה ייחודי זה יוחסה גם משמעות מבחינה פוליטית בכך שאחת מההצגות הראשונות התיקיימה במזרח ברלין בגרמניה המזרחית, דבר אשר כשלעצמו היווה אירוע שערורייתי.

היה חשוב מאוד לפטר וייס שהמחזה שלו, למרות ההתערבויות והשינויים של הכותב, ישתייך לתיאטרון הדוקומנטרי. הוא הדגיש: "סיכום זה צריך להכיל רק עובדות, כפי שנדונו בדיון בבית המשפט. החוויות והעימותים האישיים חייבים לפנות את מקומם לאנונימיות." לכן הוא רצה להוקיע מערכת את המערכת הקפיטליסטית שלדעתו אפשרה את אושוויץ מלכתחילה. קטעים שתמכו בפרשנות זו זכו פעמים רבות לביקורת. וייס הואשם בעיוות עובדות כדי לתמוך בפרשנותו לאושוויץ. עד היום נמתחת ביקורת על כך שוייס הפך את העדים לאנונימיים והזכיר במפורש רק את שבויי המלחמה הסובייטים כקורבנות אושוויץ, אך לא הזכיר את היהודים כקבוצה הגדולה ביותר של קורבנות אושוויץ-בירקנאו.

שאלת האשמה והאחריות האישית

"ראיתי את הרופא דר. פלאגה /
עומד עם דמעות בעיניו ליד הגדר /
שמאחוריה הובלה רכבת עם ילדים
/ למשרפות / הוא קיבל את העובדה
/ שלקחתי את הכרטיסים הרפואיים
של אסירים בודדים / שכבר הופרדו
/ וכך יכולתי להצילם מהצוות / רופא
המחנה פלאגה הראה לי / שאפשר /
לראות את חיי היחיד / מבין האלפים /
הוא הראה לי / שהיה ניתן / להשפיע
על המכונות / לו היו עוד / כמוהו"

[תסריט עמ' 83, Gesang
von der Möglichkeit des
Überlebens II, עד 3]

אשמה יכולה ללבוש צורות שונות. לדוגמה, ניתן להבחין בין אשמה מוסרית, פוליטית ומשפטית. אשמה יכולה להתקיים גם בדרגות שונות. לדוגמה, זה משנה אם מישהו פעל בכוונה והאם אותו אדם היה מודע לחלוטין להשלכות של מעשיו. כל השאלות הללו משחקות תפקיד חשוב ב"חקירה". במרכז משפט אושוויץ בפרנקפורט עמדה שאלת האשמה הפלילית: אילו פשעים בוצעו במחנה? מי נתן את הפקודה עבורם ומי ביצע אותם? כיצד ניתן להוכיח את הפשעים שבוצעו באושוויץ?

על פי שיטת המשפט הפלילי, תיתכנה רק שתי תוצאות אפשריות: אשם או לא אשם. עם זאת, פיטר וייס מבהיר ב"חקירה" כי המציאות המוסרית של הפעולה בתנאי המחנה נעה לעתים קרובות בין שני הקטבים הללו. נאשמים רבים צייתו לפקודותיהם באושוויץ ללא היסוס וללא כל נקיפות מצפון מוסריות. חלקם פעלו באכזריות יוצאת דופן. עם זאת, המחזה מציג גם אנשים שניסו להשתמש במרחב הפעולה העומד לרשותם כדי לעזור לאסירים או להציל אותם מהשמדה. מרחב תמרון אישי זה היה בדרך כלל מצומצם מאוד. אך חשוב שהוא היה קיים בכלל. זה מראה שגם באושוויץ היו הזדמנויות להתנגד לאכזריות, לשחיתות מוסרית ולדה-הומניזציה שיטתית במעשים קטנים של עזרה וסולידריות.

"אני עומד אדיש / מול הנאשמים הבוֹ-
דדים/ ומציין רק/ כי לא יכלו לבצע את
מלאכתם / ללא תמיכתם / של מיליוני
אחרים" (...) "אני רק מבקש/אם יור-
שה לי לציין / כמה עמוס בצופים היה
השביל/ כאשר גורשנו מדירותינו/
והועמסנו בקרונות הבקר/ הנאשמים
במשפט זה/ משמשים כעוזרים בלבד/
ממש בסוף"

[תסריט, עמ' 220, Gesang
von den Feueröfen I, עד 5]

הפשעים שבוצעו על ידי המשטר הנאצי בין 1933 ל-1945 לא היו מתאפשרים אם חלקים גדולים מהאוכלוסייה הגרמנית לא תמכו בהם, באופן פעיל או בשתיקה.

עם זאת, על פי הנספח, משפט אושוויץ בפרנקפורט עסק אך ורק בקביעת אשמה משפטית. אשמה במובן המשפטי מניחה מיוחסות, כלומר את האפשרות לייחס בבירור פעולה מסוימת לאדם מסוים, את היכולת "לחייב" אותם על כך במובן המוסרי והמשפטי.

תפקידו של התובע הוא לבסס ולהוכיח קשר זה בין ה"מה" של המעשה – דהיינו, המעשה הפלילי – לבין ה"מי" של המעשה – כלומר, האדם שביצע מעשה זה. יש לזהות בבירור הן את המעשים הפליליים שבוצעו במחנה והן את האחראים עליהם. זו הסיבה שהתובע שואל בקביעות את הנתבעים על אילו משימות ופעילויות הופקדו במחנה, מי הורה ופיקח על פעילויות אלה, כיצד הן בוצעו ומתי והיכן בדיוק הן התרחשו. העדויות מכילות לעתים קרובות תיאורים מפורטים מאוד של המקומות בהם בוצעו פשעים מסוימים, כגון מה שמכונה קיר המוות, צריפי המחלקה הפוליטית או תאי הגזים. תיאורים אלה משרתים פונקציה כפולה: מצד אחד, הם מדגימים בצורה חיה את מציאות המחנה בפני הקהל. מאידך, הם משמשים לקביעת הפשעים שבוצעו במחנה במדויק ככל האפשר מבחינת הזמן והמרחב. כי רק על בסיס זה ניתן לקבוע מי היה אחראי.

בניגוד לדרישתו של פריץ באואר (ראה גם עמוד 17), מערכת המשפט הגרמנית נאחזה במה שמכונה "ראיות למעשים אינדיבידואליים" בהתמודדות עם הרציחות ההמוניות הנאציות במשך עשרות שנים. זה השתנה רק בשנת 2009 עם משפטו של מפקח מחנה הריכוז לשעבר ג'ון דמיאניוק: לא ניתן היה לייחס לו כל מעשה קונקרטי בנפרד. עם זאת, בית המשפט ראה בכך די כדי להרשיע כי דמיאניוק היה "חלק ממנגנון ההשמדה" בשל עבודתו במחנה.

הנאשמים

"הנאשם מולקה /האם לא ידעת על
ההרג ההמוני / בתאי הגזים" נאשם 1:
"לא הייתי מודע לזה" תובע: "האם לא
הבחנת בעשן / מהארובות של המש-
רפות/אשר ניתן היה לראות ממרחק
שך קילומטרים" נאשם 1: זה היה
מחנה גדול/ עם יציאה טבעית/המתים
פשוט נשרפו" תובע: "האם לא שמת
לב למצב האסירים" נאשם 1: "זה
היה מחנה עונשין / אנשים לא היו שם
לבילוי"

[תסריט עמ' 80, Gesang
von der Möglichkeit des
Überlebens I, תובע]

בסך הכל הוגשו כתבי אישום נגד 22 גברים במשפטי אושוויץ ההיס-
טוריים בפרנקפורט. עבור "החקירה", פטר וייס הפחית את מספר
הנאשמים ל-18. נאשמים אלו מילאו תפקידים שונים במתחם המח-
נה ובהיררכיה שלו. קבוצת הנאשמים כללה שומרים פשוטים, אנשי
אס אס, פקידי "המחלקה הפוליטית", מספר רופאי מחנה ואנשי צוות
רפואי, וכן את השליש האישי של מפקד המחנה. היה גם אסיר אח-
ראי ברציף. חשוב לדעת שפעילויות רבות במחנה לא בוצעו על ידי
צוות המחנה עצמו, אלא הועברו לאסירים (ראה גם עמוד 26). הם
נאלצו לבצע משימות אלה ותרמו לשמירה על המחנה. חלקם, כגון
האסיר האחראי הנאשם בדנארק, פעלו בעצמם באכזריות רבה.

דרכי התמודדות עם אשמה

איש מהנאשמים לא יכול היה להכחיש שעבד באושוויץ. אבל כמעט
כולם נסוגו לעמדה לפיה הם לא אשמים באופן אישי. הרי על פי
ההצדקה אשר הובאה בקביעות, הם רק מילאו פקודות ושירתו לפי
התקנות. לנוכח העדויות וההאשמות, רבים אמרו שאינם יודעים
על הזוועות והרציחות ההמוניות שבוצעו במחנה או שאינם זוכרים
אותם. ההכחשה, חוסר הרצון לדעת, הדיבור החלש וחוסר הרצון
לזכור לבשו לפעמים צורות גרוטסקיות. כך למשל, מולקה, נאשם 1,
אשר מילא תפקיד מוביל במחנה כשלישו של מפקד המחנה, טוען
כי לא היה מודע להרג ההמוני בתאי הגזים.

רק לקראת סוף המחזה, לאחר שהוצגה כמות עצומה של ראיות,
מוותר מולקה על גישה זו. במקום להודות באשמתו, לעומת זאת,
הוא מציג את עצמו כקורבן וכ-"בורג במערכת" (עמ' 198) וטוען
שהוא "כמעט נשבר מבחינה נפשית" (עמ' 198) תחת נטל משימתו.
סוג זה של עברייין-קורבן ניתן למצוא גם בנאשמים אחרים.

"אדוני הנשיא / זו השאיפה שלי /
לטהר כאן את האוויר / זה מכרסם בי
כבר שנים / זה גרם ל למחלת בלב /
אני רוצה להרוס את הימים האחרוֹ-
נים של חיי / עם זוהמה שכזו" [תס-
ריט עמ' 19, Gesang von der
Rampe II, נאשם 15]

גם הנאשמים האחרים במידה רבה אינם מפגינים סימנים אמינים של חרטה או תובנה לגבי מעורבותם. נהפוך הוא, חלקם אפילו מתפארים במעשיהם בבית המשפט,

"אם הייתי רוצה לירות/ אז הייתי פוגע בזה שאני מכוון אליו/הייתי חד/את זה
אני יכול לומר"
[תסריט עמ' 43, Gesang vom Lager II, נאשם 7 /קדוק]

שקיעה ברחמים עצמיים

"עכשיו עלי לשלם על זה/ על מה הייתי צריך לעשות בזמנו/ כולם עשו את
זה/ למה הם עוצרים אותי"
[תסריט עמ' 44, Gesang vom Lager II, נאשם 7 /קדוק]

או סיפוק הצדקות שמראות בבירור שהם לא התרחקו מהאידיאולוגיה הנאצית גם שנים מאוחר יותר.

"למען ביטחון המחנה / היה צורך לנקוט בפעולה המחמירה ביותר נגד בוגר-
דים ומזיקים אחרים"
[תסריט עמ' 64, Gesang von der Schaukel II, נאשם 2 /בוגר]

הטיפול של הנתבעים באשמתם נקבע במידה רבה על ידי שיקולים אסטרטגיים.

הדיון על חוק ההתיישנות

ההתיישנות לא חלה על רצח מנקודת המבט של היום, הצהרה זו נראית מובנת מאליה. עם זאת, מבחינה היסטורית, מדובר בהתפתחות חדשה יחסית. למעשה, חוק ההתיישנות על רצח ברפובליקה הפדרלית של גרמניה הוסר לבסוף רק בשנות ה-70. לכך קדם דיון של כמעט 20 שנה, שעורר את השאלה כיצד להתמודד עם הפשעים הנאציים על פי החוק הפלילי. למשפט אושוויץ בפרנקפורט היה תפקיד מכריע בהקשר זה. למרות שכבר היו משפטים חשובים נגד פושעים נאצים (ראה גם עמוד 14). עם זאת, היו קריאות חוזרות ונשנות למחוק את העבר הנאצי. הזוועות שבוצעו על ידי המשטר הנאצי והשוואה בקושי נדונו על ידי ציבור הרפובליקה הגרמנית. דבר זה השתנה עם משפט אושוויץ. על ידי חשיפת היקף הפשעים הנאציים לציבור, המשפט אילץ את החברה ברפובליקה הפדרלית הצעירה להתעמת עם חלק זה בעברה.

רקע: מה המשמעות של חוק ההתיישנות?

"כולנו/אני רוצה להדגיש זאת שוב/לא ביצענו דבר מלבד את חובתנו/ גם אם זה היה לנו קשה לעתים קרובות/ואם רצינו להתיימש/ היום/כשהעם שלנו שוב / פילס את דרכו לעמדה מובי- לה/עלינו להתמודד עם דברים אחרים/ כמו עם האשמות / שהיו צריכות להיחשב מזמן כנחלת העבר"
[תסריט עמ' 224, Gesang , von den Feueröfen III
נאשם 1 / מולקה]

במשפט הפלילי הגרמני, כל העבירות כפופות לחוק ההתיישנות. היוצא מן הכלל היחיד לכך הוא רצח. עקרון ההתיישנות קובע כי חובתה של המדינה להעמיד לדין פגה לאחר מספר מסוים של שנים. אם חורגים מתקופה זו, הפשע המדובר כבר לא ייענש ויועמד לדין. המשטרה והרשות השופטת, גופי המדינה המופקדים על אכיפת החוק, לא ינקטו בפעולה. בעיקרו של דבר, התיישנות היא אפוא עקרון של השעיה: החובה להעמיד לדין מוסרת. לאחר תום התקופה, אסור לתביעה לפנות לבית המשפט המוסמך; אם בית המשפט כבר עורב בנושא, כל מהלך נוסף של התביעה יושעה. במילים אחרות, ההליכים נותרים על זרי הדפנה או שנמנע מהם להיפתח. עם תום מגבלת הזמן, הפעולה תפקע. עיקרון זה מוצדק על ידי ההנחה שלזמן יש סוג של השפעה מקלה טבעית על התביעה. מה שקרה קרה ולא ניתן לביטול. אז למה לפתוח פצעים ישנים? בספרו "מעבר לאשמה ולכפרה", מצטט ניצול השואה ז'אן אמרי עורך דין צרפתי בשם מוריס גרסון, המתייחס לאותו טיעון: "כבר הילד", אומר מוריס גרסון, "שהואשם באי ציות בעבר, עונה: אבל זה היה מזמן. הימצאותו של המקרה בעבר נראית לו כתירוץ הטבעי ביותר. ואת עקרון ההתיישנות אנו רואים גם ממרחק הזמן. פשע גורם לתסיסה בחברה; אך ברגע שהתודעה הציבורית מאבדת את זיכרון הפשע, התסיסה נעלמת גם היא. עונש אשר מרוחק מהפשע מבחינת זמן, הופך לחסר משמעות."

הנאשם מולקה, שפטר וייס משאיר לו את המילים האחרונות במחזה, טוען טענה דומה מאוד.

עם זאת, הטענה בדבר מעין בלאי טבעי של התביעה לאורך זמן מסתירה את העובדה שהזמן כשלעצמו לא יכול היה לגרום כלל להתיישנות אם חוסר הפעילות של רשויות התביעה לא היה נתמך גם על ידי החברה באמצעות שתיקתה. מולקה מרמז על כך כאשר הוא מציין בבית המשפט כי גרמניה "פילסה שוב את דרכה לעמדה מובילה".

ההפך הגמור מחוק ההתיישנות הוא עקרון חוסר ההתיישנות. הוא מעניק אפשרות להעמיד לדין מבצעי עבירות עם התיישנות, ללא הגבלת זמן. ראוי לציין את הביטול הכפול המשתמע מהמושג של אי-הגבלה. חוסר התיישנות פירושו שלא משתמשים בעיקרון ההגב-

מתחם אושוויץ- בירקנאו-
אושווינצ'ים, פולין

לה. הוא משעה עיקרון אשר בתורו מורכב מהשעיית הפעלת פעולת המדינה. חוסר ההתיישנות מוצדק על ידי החומרה יוצאת הדופן של הפשעים שבנידון. לפיכך ההנחה היא שבשל בשל אופיים החמור של הפשעים שבנידון, פסילתם אינה חשופה למגבלות הזמן. הפילוד סוף היהודי-צרפתי ולדימיר ינקלביץ ניסח בצורה מרשימה מה המ שמעות של זה עבור אושוויץ: "הזמן שמקשה את כל הדברים, הזמן שפועל על ריכוך הצער כמו על הרים נשחקים, הזמן שמקדם סליחה ושכחה, הזמן שמביא נחמה, זמן המחיקה והריפוי אינו מקל בשום אופן על הטבח העצום: להיפך, הוא אינו חדל מלהחיות את הזוועה שבדבר. [...] הפשעים נגד האנושות הם תמידיים, כלומר, אי אפשר לכפר עליהם; הזמן לא משפיע עליהם. לא כי יש צורך בהארכה של עשר שנים כדי להעניש את האשמים האחרונים. זה לגמרי לא מובן שלזמן, תהליך טבעי ללא ערך נורמטיבי, יכולה להיות השפעה מקלה על הזוועה הבלתי נסבלת של אושוויץ".

הקורבנות – דמויות בולטות במחנה ומתים חסרי שם

"אלה מבין האסירים / אשר באמצעות תפקידם המיוחד / דחו את מותם / כבר עשו צעד לקראת שליטי המחנה / על מנת לשמור על אפשרות ההישרדות / הם נאלצו / להציג מראית עין של שי- תוף פעולה / [...] אנחנו האסירים / מה- בולט ביותר / ועד הגוסס / השתייכנו למערכת / ההבדל בינינו / לבין צוות המחנה היה פחות / מההבדל שלנו מאלה / שהיו בחוץ".

[תסריט עמ' 86, Gesang
von der Möglichkeit des
Überlebens II, עד 3]

ה"סלבריטאים" המתוארים כאן היו מרכזיים בחברה של המחנות, והם מילאו את תפקידם בדרכים שונות מאוד. עבור רבים מניצולי מחנות הריכוז (וגם הגטאות), אחת החוויות המטרידות ביותר הייתה שהם לא התמודדו רק עם אכזריותם של השליטים הגרמנים, אלא שהיו גם כאלה מבין אחיהם האסירים שהיו ממוקמים גבוה יותר בהיררכיית המחנה, היו בעלי תפקידים ופריבילגיות מיוחדות - וכי אסירים פונקציונליים אלו נתפסו לעתים קרובות כאכזריים במיוחד. אלו יכלו להיות מה שכונה 'ותיקי הבלוק' או 'קאפו', או אפילו פקידים במשרדים מסוימים. האסירים הפונקציונליים היו המקשרים בין אנשי אס אס במחנה לבין האסירים, הם נאלצו לבצע את פקודותיהם והיו תלויים בהם ובחסדיהם. בתמורה, היו להם זכויות יתר: הם היו נתונים לפחות אלימות מצד השומרים הגרמנים, נחסכו מהם עבודות כפייה קשות פיזית, או שהם קיבלו הקצבות מזון טובות יותר.

אותם אסירים שלא היו בעמדה כה מיוחסת חיו בתנאים קשים מנִ-
שוא. הם ישנו בצריפים צרים, צפופים ומסריחים, שם בקושי יכלו
למצוא שלווה כלשהי בלילה ונאלצו להילחם כל הזמן על המרחב
הקטן שלהם.

עד 3 תפוסת החדר חושבה עבור 500 איש / היינו

1000 איש שם /

שופט כמה צריפים כאלה היו שם

עד 3 מעל 200

שופט כמה רחבים היו הדרגשים

עד 3 כ-1.80 מטר רוחב / היו 6 גברים על כל דרגש / הם היו

צריכים לשכב לסירוגין על ימין / ועל צד שמאל

שופט האם היה קש או שמיכות

עד 3 : בכמה מהדרגשים היה קש/הקש היה רקוב/הקש חלחל

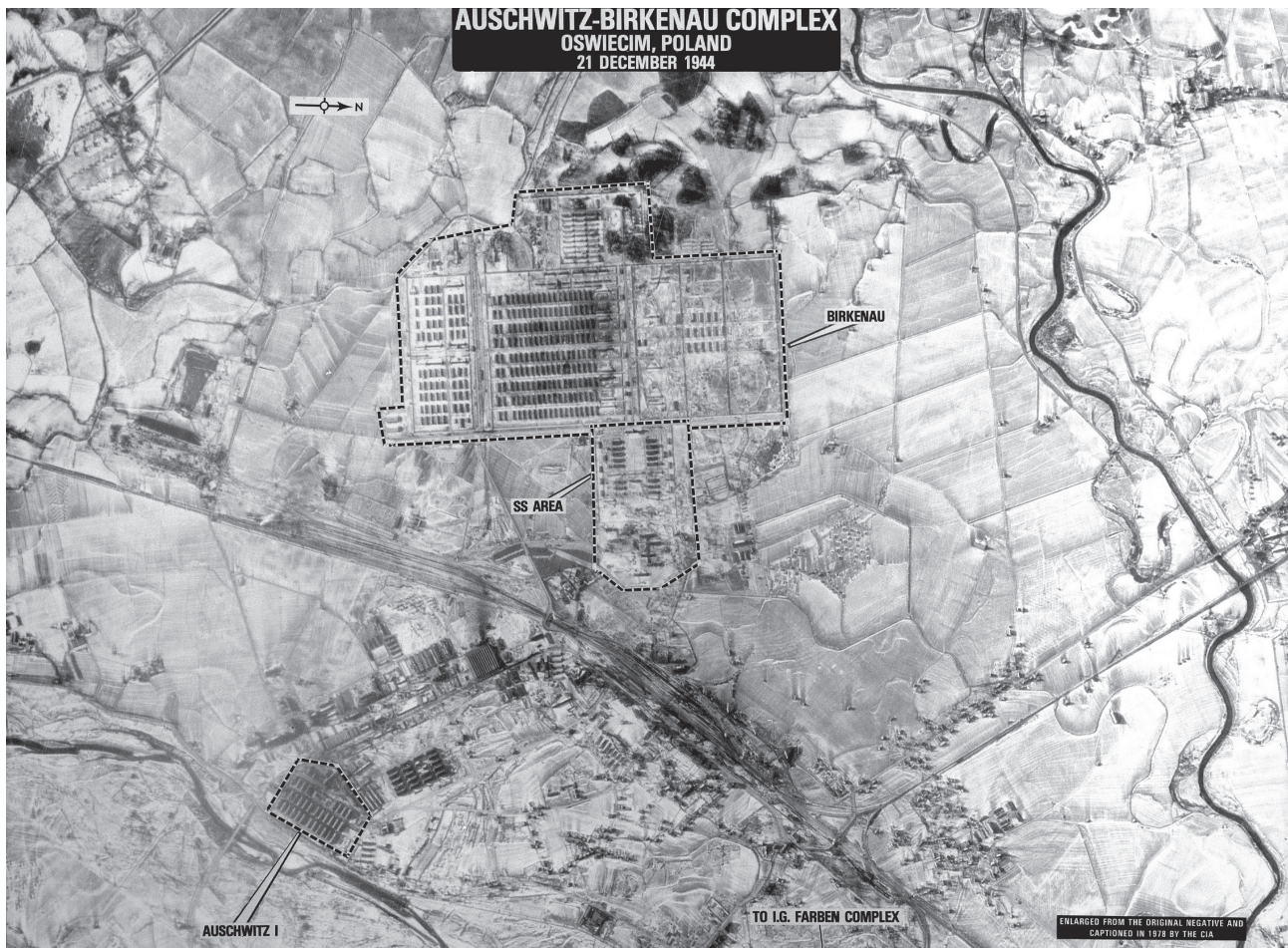
מטה מן הדרגשים העליונים/ אל הדרגשים התחתונים/ הייתה

שמיכה לכל דרגש / זה שמבחוץ משך אותה לסירוגין / ואז השני /

החזקים ביותר שכבו באמצע.

[תסריט עמ' 32, Gesang vom Lager I]

אושוויץ I (המחנה הראשי) - אושווינצ'ים, פולין

מוקדם בבוקר הם נאלצו למהר לבית השימוש בקבוצות גדולות כדי להתפנות, לעמוד במפקד ואז ללכת לעבודה. בתת תזונה מוחלטת ובלבוש לא הולם, הם נאלצו בעיקר לבצע עבודות פיזיות קשות מאוד, תוך שהם נתונים למכות ואלימות אכזרית מצד השומרים. לעתים, עם שובם למחנה, היו מפקדים שנמשכו שעות, ששימשו לבדיקת מספר האסירים הנכון, וזה גרם לאסירים לייסורים נוספים. לאחר זמן קצר, תנאים אלה הפכו רבים מהם ל"מוזלמנים", כינוי אשר משמעותו בשפת המחנה היא אנשים כחושים וחולים עם עיניים ריקות, שניתן היה לראות כי איבדו כל רצון לחיות.

סיכויי ההישרדות היו נמוכים, אנשים גוועו ברעב, הם נספו מתשישות ומהמחלות המשתוללות במחנה, כגון שחפת, טיפוס ושילשול. אחרים מתו כתוצאה מהניסויים הרפואיים שערכו מדענים במחנה. רות קליגר, יהודייה וינאית ששרדה את אושוויץ כנערה צעירה, זכתה: "בבירקנאו עמדתי במפקד והייתי צמאה ומפחדת. זה היה הכל, כך זה היה."

הקערות שקיבלנו / שימשו עבור
מטרה משולשת / לכביסה / לשתית
מרק / ולהתפנות בלילה / במחנה הנ־
שים מקור המים היחיד / היה ממש
ליד השירותים / זרם דק / שזרם
הלאה לתוך המיכלים עם ההפרשות /
עמדו הנשים ושתו / וניסו / למזוג מעט
מים לתוך קערותיהן / אלו שהתייאשו
/ מלהתרחץ / ויתרו לעצמן.

[תסריט עמ' 33, Gesang vom Lager I
עדה 9]

האנשים שנכלאו במחנות על ידי הנאצים לא היו בשום אופן קבוצה הומוגנית שעמדה יחד נגד האויב המשותף. מאבק ההישרדות הנו־רא לא הפך את האסירים לאנשים טובים יותר; הם נאלצו להילחם על מנות מזון, מקומות שינה טובים יותר ויחידות עבודה. הם נאלצו להכפיף הכל למאבק על הישרדותם הבסיסית, ולא היה קל לפעול בסולידריות בתנאים כאלה.

ברגע שקפצתי מהעגלה / אל ההמולה של הרמפה / ידעתי / שהעניין כאן
הוא / לשמור על היתרון של עצמך / להיכנע לאלו שמעלי / וליצור רושם
חיובי / ולהתרחק מכל מה / שיכול למשוך אותך מטה / כשהונחנו / על
השולחנות בחדר קבלת הפנים / וכאשר פי הטבעת ואיברי המין שלנו /
נבדקו / כדי לאתר חפצי ערך מוסתרים / השרידים האחרונים / מהחיים
הרגילים שלנו / המשפחה, הבית, המקצוע והרכוש שלנו / מת/ וכאשר פי
הטבעת ואיברי המין שלנו / נבדקו כדי לאתר חפצי ערך מוסתרים / הש־
רידים האחרונים / מהחיים המוכרים שלנו / משפחתנו, ביתנו, מקצוענו
ורכושנו / נמחקו / עם הטבעת המספר / והתחלנו / לחיות לפי מושגים
חדשים / ולהשתלב בעולם הזה / שעבור מי / שרצו להתקיים בו / הפך
לעולם הנורמלי / החוק העליון היה / להישאר בריא / ולהפגין כוח פיזי /
שמרתי מרחק/ מאלו שהיו חלשים מידי / כדי לאכול את המנות שלהם
/ לנכס אותן / בהזדמנות הראשונה / חיכיתי / כשמישהו עם מקום טוב
יותר לישון בו / היה קרוב למוות / עלייתנו בחברה החדשה / התחילה
בצריף / שהיה עכשיו / ביתנו / מחור השינה על רצפת בוץ קרה / נאבקנו
על הפסגה / על המקומות החמים של הדרגשים העליונים / כששניים
היו צריכים לאכול מאותה קערה / בהינו / זה בזה / ואז / נאלצנו לאכול
מאותה קערה/ הבית שלנו / מחור השינה על רצפת החימר הקרה / נלח־
מנו על הפסגה / על המקומות החמים של הדרגשים העליונים / כששניים
היו צריכים לאכול מאותה קערה / הם בהו זה בגרונו של זה / כדי לוודא
/ שהאחר לא בלע כף יותר / שאיפותינו / כונו לעבר מטרה אחת / לזכות
במשהו / זה היה נורמלי / שהכל נגנב מאיתנו / זה היה נורמלי / שגנבנו
שוב / הלכלוך, הפצעים והמגיפות מסביב / היו נורמליים / זה היה נורמלי
/ שאנשים מתו מכל עבר / ונורמלי / היה האיום הקרוב של מותנו שלנו
/ נורמלית הייתה / הגסיסה של רגשותינו / והאדישות / למראה הגופות
/ זה היה נורמלי / שהיו בינינו כאלו / שעזרו למי שמעלינו / במכות / מי
שלא הפך למשרתם של זקני הבלוק / כבר לא השתייך לנמוכים ביותר
/ ואף גבוה יותר היה זה / שהיה מסוגל / להתחבב על מנהיגי הבלוק /
מעל אלו שמעלינו / מי שהיה מסוגל / לשרוד את המכות / אלו שהפכו
למשרתים של ותיקי הבלוק / כבר לא היו שייכים לנמוכים ביותר / ומי
שיכלו / להשתלב בקרב מנהיגי הבלוק / יכלו לשרוד רק עם הערמומיות
/ שמשנתנה בכל יום / בתשומת לב בלתי פוסקת / חסרי יכולת / האיטיים
ברוחם / המתונים / המופרעים והבלתי מעשיים / האבלים ואלה / שריח־
מו על עצמם / נרמסו

[תסריט עמ' 33, Gesang vom Lager I, עד 10]

השאלה / מה נכון ומה לא נכון / כבר
לא קיימת/ עברנו, מה שחשוב הוא /
הוא מה שיכול להועיל לנו כרגע/

[תסריט עמ' 45, Gesang
vom Lager III, עדה 10]

ניצול אושוויץ, פרימו לוי, סיכם בקצרה את המערכת הבוגדנית: "ההנחה שמערכת מתוחכמת כמו הנציונל-סוציאליזם מעמידה את קורבנותיה בקדושה היא תמימה, אבסורדית ושקרית מבחינה היסטורית; להיפך: היא משפילה אותם ומטמיעה אותם, ועל אחת כמה וכמה ככל שהקורבנות חשובים פחות וחסרי חשד, כך יש להם פחות כלים מוסריים או פוליטיים".

עבור רבים, מעמד מיוחס בחברת האסירים נראה כדרך היחידה לשרוד. שוב ושוב דווח על התנהגות אכזרית במיוחד מצדם של אסירים פונקציונליים אלה; לאסירים, הקאפואים נראו לפעמים אכזריים וסדיסטים יותר מאנשי האס.אס. אמיל בדנארק, האסיר היחיד לשעבר שעמד למשפט במשפט אושוויץ בפרנקפורט, היה מעורר אימה וידוע לשמצה כזקן הבלוק.

עד 11 בחורף בדנארק / גרם לאסירים לעמוד מתחת למקלחת הקרה / חצי שעה / עד שנעשו היפותרמיים וקפואים / אחר כך הם הושלכו לחצר / שם מתו

נתבע 18 האשמות אלה מפוברקות לחלוטין/לא יכולתי לעשות דבר כזה/ הייתי אסיר מתפקד בעצמי/ ומעלי היה קאפו/מנהל העבודה/וזקן המחנה / אני באופן אישי / יכול לומר זאת היום בגאווה/נתתי לאסירים אחרים לישון בחדרי / ובבלוק שלנו תמיד היה הרבה כיף בערבים /

עד 11 כאשר בדנארק/הרג אסיר/הוא נכנס לחדרו / והתפלל /
[תסריט עמ' 40, Gesang vom Lager II]

לפעמים גם ההפך היה נכון. לא כל האסירים הפונקציונליים השתמשו במעמדם כדי לפגוע באחיהם האסירים. ותיק חדר טוב או ותיק בלוק רחום יכול היה להקל על חייהם של האסירים האחרים. ואפילו האסירים הפונקציונליים נשארו חלק מהמערכת, והיו תלויים בחסדי השליטים הגרמנים, שיכלו להחליף אותם באופן שרירותי באחרים.

מי שהצליחה/ לרדות בפקודיה בצוֹ-
רה טובה יותר/ הייתה בעמדה בטוֹ-
חה יותר/ ראיתי איך פניה/ של זקנת
הבלוק השתנו/ כשדיברה עם ממונה/
היא הייתה עליזה וחביבה/ ומאחורי
זה אפשר היה להרגיש את הפחד
שלה/ לפעמים היא קיבלה מהמשיגי-
חה יחס/ של חברתה הכי טובה/ ונהי-
נתה מהרבה חירויות/ אבל אם המש-
גיחה ישנה לא טוב/ אפילו פעם אחת/
אז אפשר היה להפיל אותה/ מרגע
אחד למשנהו/ והיא כבר עברה הכל /
קרובי משפחתה נורו בירי / לנגד עי-
ניה / היא נאלצה לצפות / בילדיה נרצ-
חים / היא הייתה קהה כמו כולנו / היא
ידעה / שאם אי פעם תמעד/ אף אחת
לא תעזור לה / ומישהי אחרת תבוא
במקומה / ותמשיך להכות / אז היא
הכתה אותנו / כי היא רצתה להישאר
בפסגה / בכל מחיר

[תסריט עמ' 45, Gesang]

[vom Lager III, עדה 9]

פרימו לוי, הכימאי האיטלקי וניצול אושוויץ טבע את המונח "שטח אפור" לאחר המלחמה, כדי לתאר את האזור המורכב הזה בין הקורבנות לבין העבריינים, מעבר לשחור ולבן. בהקשר זה, הוא דן גם במה שמכונה הזונדרקומנדו של אושוויץ – הוא קורא להמצאה זאת "הפשע השטני ביותר של הנאציזם סוציאליזם" – והמשימה המבעייתית שלהם, שסיפקה להם ארוחות קצת יותר טובות לזמן קצר: הם קיבלו פקודה להבטיח שהקורבנות המגיעים יישארו רגועים כשהם היו צריכים להתפשט כדי לכאורה ללכת למקלחת. הם היו אז בקרב בת תאי הגזים, נאלצו לרוקן אותם אחרי הרצחות, לנקות את הגופות, להסיר את שיני הזהב והשיער ולקחת אותם למשרפות כדי לשרוף אותם שם. קשה לחשוב על משימה מחרידה יותר. קבוצות אלה התקיימו רק לזמן קצר, ואז חבריהן נרצחו – והמשימה הראשונה של הזונדרקומנדו החדש היה לשרוף את קודמיו.

שופט מר עד / היית רופא אסירים בזונדרקומנדו / שנשלח לעבוד במשרפות / כמה אסירים היו בקומנדו זה עד 38 סך הכל 860 איש / קומנדו האסירים הושמד כל כמה חודשים / והוחלף בכוח עבודה חדש [תסריט עמ' 205, Gesang von den Feueröfen I]

קורבנות ללא שם?

אף לא אחד יצא / כדי להיות מסוגל
לדווח על זה

[תסריט עמ' 210, Gesang von
den Feueröfen I, עד 38]

ב"חקירה", לנאשמים יש שמות, אבל לקורבנות אין. פטר וייס הואשם בכך כמו גם בעובדה שיהודים אינם מוזכרים במפורש פעם אחת במחזה, למרות שהם היו ללא ספק הקבוצה הגדולה ביותר של אלה שנרצחו באושוויץ-בירקנאו (ראה גם עמוד 15). באושוויץ הפכו האסירים למספרים עם הגעתם, זה היה חלק מהדה-הומניזציה שאליה כיוונו הנאצים. פרימו לוי כותב על כך: "שמי הוא 517 174; הוטבלנו, ואנחנו נישא את הסימן המקועקע על זרוענו השמאלית לאורך כל חיינו".

עד 3 נדחפנו לצריף הכביסה / באו שומרים ואסירים / עם ערימות של ניירות / נאלצנו לפשוט את הבגדים / וכל מה שעדיין היה לנו / נלקח מאיתנו / שעונים, טבעות, תעודות זהות ותמונות / נרשמנו בטופס כוח אדם / ואז קיבלנו את המספר / אשר קועקע על האמה השמאלית

שופט כיצד בוצע הקעקוע

עד 3 המספרים נחרטו בעורנו באמצעות מחטים / אחר כך הוחך דר דיו / שערנו נגזז / עשינו מקלחות קרות / לבסוף הולבשנו /

[תסריט עמ' 30, Gesang vom Lager I]

האפשרות לשרוד באושוויץ הייתה תלויה במידה רבה בעמדה בהיררכיית האסירים. בראשם עמדו פושעים "אריים" ואז אסירים פוליטיים. תגים בצבעים שונים על הבגדים, המכונים "משולשים" (Winkel), סימנו את האסירים ובכך ציינו מיד את מעמדם בתוך היררכיה זו. ליהודים, "מנודי המחנה", כפי שכינה אותם ניצול אושוויץ הרמן לנגביין, היה הסיכוי הקטן ביותר לשרוד עד סוף המלחמה. רובם המכריע נרצחו בתאי הגזים מיד עם הגעתם – רכבות הגיעו לאושוויץ-בירקנאו מכל רחבי אירופה. הניצול מוריס קלינג מציין את המצב באופן הראוי לו: "המגורש היהודי הטיפוסי הוא אדם מת". ברובם המכריע של המקרים, מגורשים האלה לא השאירו לנו יומנים, רשומות או עקבות אחרונים כדי שנוכל לספר את הסיפור שלהם.

אבל אנשים אלו לא היו חסרי שם ופנים. זה היה, כפי שאמר פעם הניצול וההיסטוריון שאול פרידלנדר, "אנשים שיש להם היסטוריה עד המוות". היו אלה גברים, נשים וילדים שהיו להם חלומות ותוכניות, שגרו בדירה, עסקו במקצוע, היו בעלי ספרים ואלבומי תמונות וחשבו שיש להם עתיד. כל הזוועות שתוארו על ידי העדים

ב"החקירה" בוצעו על ידי גורמים גרמנים ואוסטריים באושוויץ נגד גברים, נשים וילדים, נגד אנשים עם היסטוריה משלהם.

לדוגמה, רות קליגר: היא נולדה בווינה בשנת 1931 וגורשה עקב היותה יהודייה, תחילה לטרזיינשטט, ואז לאושוויץ-בירקנאו למה שכונה מחנה המשפחות מטרזיינשטט. בספר האוטוביוגרפי שלה, "נופי זיכרון", היא מתארת את ההגעה לאושוויץ וכיצד נשללה מהאסירים הזכות להיות אנושיים. היא מתייחסת גם לפרימו לוי, שאמר זאת בספרו "הזהו אדם?". אבל היא, נערה צעירה באותה תקופה, מציינת: "אבל הוא הגיע לשם עם ביטחון עצמי של מבוֹ-גר, אירופאי, מרגיש בבית מבחינה רוחנית כרציונליסט ומבחינה גיאוגרפית כאיטלקי. זה היה שונה עבור ילדה, כי בשנים הספודֹ-רות שחייתי כבן אדם מודע, הזכות שלי לחיים נלקחה לאט לאט, כך שבירקנאו לא הייתה חסרת היגיון מסוים עבורי. זה היה כאילו פרצת לבית של מישהו אחר פשוט על ידי כך שאתה חי, ומי שמדבר איתך גורם לך להרגיש שהקיום שלך לא רצוי".

סיפורה של רות קליגר מעיד כי לא כל אלה שגורשו למחנות פשוט קיבלו את גורלם מבלי להגן על עצמם, וכי היו גם אסירים פונקֹ-ציונליים שרצו לעזור לחבריהם הסובלים. כשאמה נבחרה במהלך בסלקציה לעבור למחנה אחר, אך רות בת ה-12 לא, אמה שיכנעה אותה להתגנב בחזרה לצריפים המדוברים, להתפשט ולנסות שוב עם איש האס אס האחראי האחר. היא מפצירה בה מראש להעמיד

**מחנה ההשמדה בירקנאו -
אשווינצ'ים, פולין**

פנים שהיא מבוגרת יותר מכפי שהיא באמת. התוכנית התנהלה כשורה, מה שנחשב לבלתי ניתן להצלחה בזכות עזרתו הבלתי צפויה של רשם אסירים: "כל הדיווחים שאני מכירה על הסלקציות מתעקשים שההחלטה הראשונה תמיד הייתה סופית, שאף אחד אשר נשלח לצד אחד ובכך נידון למוות מעולם לא הגיע לצד השני. והנה, אני היוצאת מן הכלל." שנים לאחר מכן, מתארת רות קליגר את תגובתה של הרשמת, אישה שלא הכירה כלל, אך החליטה באופן ספונטני לעזור לה: "היא ראתה אותי עומדת בתור, ילדה אשר נידונה למוות, היא באה אלי, היא אמרה לי את המילים הנכונות, והיא הגנה עליי והעבירה אותי. ההזדמנות לפעולה ספונטנית וחופשית לא הייתה קיימת בשום מקום ואף פעם לא ניתנה כפי שניתנה שם באותו הרגע." רות קליגר ואמה הועברו לכריסטיאנשטט, מחנה משנה של מחנה הריכוז גרוס-רוזן.

התנגדות ותיעוד

לנוכח המצב / זו היה מספיק התנ-
גדות / להישאר ערניים / ולעולם לא
לוותר על המחשבה / שיבוא זמן / שבו
נוכל לדבר / על החוויות שלנו
[תסריט עמ' 85, Gesang
von der Möglichkeit des
Überlebens, עד 3]

למרות התנאים המבעיתיים וגם המצוקות שנוצרו על ידי אנשי האס, היו תגובות שונות מצד האסירים. הייתה סולידריות ועזרה הדדית, אנשים שניסו להישאר אנושיים אפילו בגיהנום הזה. לעתים קרובות מדובר בקבוצות של אסירים שהיו קרובים זה לזה מבחינה פוליטית או שבאו מאותה מדינה, מאותו אזור, מאותה עיר. מכיוון שחלק מהאסירים הפוליטיים הצליחו להגיע לעמדות טובות יותר, מצד אחד הם הצליחו לתמוך זה בזה, ומצד שני חלקם גם החלו לארגן התנגדות. דוגמה בולטת לכך היא הקומוניסט הווינאי הרמן לנגביין, פקיד אסירים במחנה הראשי באושוויץ עם אדוארד וירטס, שהשתייך לתנועת ההתנגדות במחנה והיה גורם מרכזי במשפט אושוויץ לאחר המלחמה. מכיוון שמספר הניצולים בקרב האסירים הפוליטיים היה גדול יחסית, סיפוריהם לאחר המלחמה עיצבו במידה רבה גם את הנרטיב של התנגדות פוליטית וסולידריות בתוך חברת האסירים. לנגביין כתב מאוחר יותר את היצירה הגדולה "אושוויץ". עדותו של עד ב-"החקירה" מתיישרת עם הרמן לנגביין.

עד 3 כמובן, הפעילים הפוליטיים/החזיקו מעמד / תמכו זה בזה ועזרו זה לזה/ ככל שיכלו / מכיוון שהשתייכתי לתנועת ההתנגדות/ במחנה/ זה היה ברור/ שאעשה הכל/ כדי לשמור על החברים בחיים

ההגנה מה יכלה תנועת ההתנגדות / להשיג במחנה

עד 3 המשימה העיקרית של ההתנגדות / הייתה/לשמור על סו-לידריות/ אז אנחנו/תיעדנו את האירועים במחנה / וקברנו את הראיות שלנו / בפחיות

ההגנה האם היה לך קשר עם קבוצות פרטיזניות / או קשרים אחרים לעולם החיצון /

עד 3 האסירים העובדים בתעשיות/ הצליחו מדי פעם ליצור קשרים עם קבוצות פרטיזנים/ והם קיבלו דיווחים על המצב/בזירות המלחמה

ההגנה האם נעשו הכנות / להתקוממות מזוינת

עד 3 מאוחר יותר / הם הצליחו להבריח חומרי נפץ

ההגנה האם המחנההותקף אי פעם מבפנים/מבחוץ

עד 3 מלבד התקוממות כושלת/ של הזונדרקומדו / בחורף האחרון של המלחמה/ לא היו פעולות פעילות/ לא נעשו ניסיונות כאלה גם מבחוץ/

[תסריט עמ' 84, Gesang von der Möglichkeit des Überlebens II]

חברי הזונדרקומנדו ניסו גם לתעד, כדי לוודא שהם, האסירים האחרים, קורבנות הרצח, וכן פשעי הנאצים לא ישכחו. כך, לאחר המלחמה, נמצאו במשרפות עדויות שנכתבו ונקברו על ידי חברי הזונדרקומנדו, כגון הדיווחים והמכתבים של זלמן גרדובסקי, שכותב, בין היתר: "מוצא יקר, עליך לחפש, בכל מקום, בכל פינה. יש עשרות מסמכים ממני ומאחרים הקבורים שם, אשר ישפכו אור על כל מה שקרה כאן. קבורות גם שיניים רבות. אנחנו, עובדי הזונדרקומנדו, השלכנו אותם במיוחד בכיכר, במידת האפשר. העולם צריך למצוא סימני חיים למיליוני הנרצחים. אנחנו בעצמנו לא מקווים שנוכל לחוות את רגע החירות."

חברי הזונדרקומנדו התנגדו לא רק באמצעות תיעוד של מה שקרה: חלקם הצליחו להשיג כמויות קטנות יותר של חומרי נפץ ממפעל החימוש של האיחוד ליד המחנה, בתחילת אוקטובר 1944 הם הגנו

על עצמם כשהבינו שהרצח שלהם עצמם ממשמש ובא. הם פתחו בהתקוממות במשרפות 2 ו-4, הרגו כמה אנשי אס אס ופוצצו את משרפה 4. הם פרצו את הגדר וניסו לברוח. אף אחד מהמורדים לא שרד.

השופטת גב' העדה / יש דיווח על התקוממות / של הזונדרקומנדו / מתי קרתה התקוממות זו

עדה 5 ב-6 באוקטובר 1944 / הקומנדו היה אמור להיות מחוסל באותו יום / על ידי השומרים

שופט האם זה היה ידוע לקומנדו מראש

עדה 5 כולם ידעו / שהם אמורים להירצח / זמן רב לפני / הם קיבלו פחיות של חומצה פיקרית / מאסירים / שעבדו במפעלי החימוש / התוכנית הייתה / להזיק לשומרים / לפוצץ את המ-שרפות / ולברוח / אך הקרמטוריום / בו הוחזקו פצצות הנפץ / התגלה מוקדם מהצפוי / והאנשים פוצצו את עצמם / באוויר / אך היה מאבק / אבל כולם היו המומים / כמה מאות שכבו / מאחורי חורשת עצי ליבנה / הם שכבו על הבטן / ואנשי המחלקה המדי-נית / הרגו אותם עם יריות בראש

[תסריט עמ' 218, Song of the Fires III]

המורדים נפלו בקרב, נורו, עונו ונרצחו במנוסה. אנחנו יודעים אפילו פחות על רבים אחרים. כפי שאומר עד אחד ב"החקירה", "אף אחד לא חזר כדי לדווח על כך". עם זאת, לעיתים אנו יכולים לספר את סיפור הנרצחים ובכך להגשים את משאלתם האחרונה. בכתבי זלמן גרדובסקי אשר נמצאו קבורים במשרפה, נכתבו הדברים הבאים: "מוצא יקר של כתבים אלה, יש לי בקשה עבורך. זו משאלתו של אדם שיודע, שמרגיש שהרגע המכריע האחרון בחייו קרוב. אני יודע שאני וכל היהודים כאן נידונו למוות מזמן רב; רק יום הדין עדיין לא נקבע. לכן, ידידי, אתה תמלא את משאלתי, המשאלה האחרונה לפני ההוצאה הסופית להורג! אתה, ידידי, צריך ליצור קשר עם קרובי בי המשפחה שלי בכתובת שנמסרה. מהם תלמד מי אני ומשפחתי. אתה צריך לאפשר להם לתת לך את התמונה המשפחתית שלנו - וגם את זו שלי ושל אשתי - ואתה צריך לכלול את התמונות האלה בכל הכתבים המודפסים שלי. כדי שאולי מי שיתכל עליהן יזיל דמעה, ישמיע אנחה. זו תהיה הנחמה הגדולה ביותר עבורי שאמי, אבי, אחיותיי, אשתי, משפחתי ואולי אחיי לא פשוט נעלמו מהעולם, ללא דמעה של איש. ששמם וזיכרם לא ימחה כה מהר!"

פעולות אפשריות לעבודה עם הסרט "החקירה"

1. לפני הסרט

סקירה משותפת של הכרזה הרשמית של הסרט כדי לבנות ציפיות לפני הצפייה בסרט ולדון בנושאים הבאים:

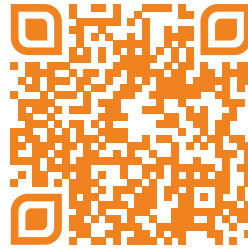
- קחו את הזמן להביט בפוסטר ותארו/כתבו את מה שאתם רואים.
- האם אתם רואים יותר גברים או נשים?
- אילו צבעים הם השולטים?
- מהו סגנון הלבוש?
- האם אתם מצליחים לנחש את מי או מה מגרמים השחקנים?
- באיזו שפת גוף אתם מבחינים?
- למה חלק מהשחקנים מרכיבים משקפי שמש?
- חשבו מדוע הפוסטר מעוצב בדרך זו.

הסרט מציג הן את הנאשמים והן את הקורבנות, את התובעים וההגנה.

- הסתכלו מקרוב על הפנים. למה אתם שמים לב?
- העלו השערות לגבי מי עשוי להשתייך לאיזו קבוצה.

2. אפשרויות נוספות דיון על הסרט (או רק קט' עים ממנו) לאחר צפייה משותפת

ניתן לצפות בטריילר כאן <-----
<https://www.youtube.com/watch?v=PzLtaF6dYMI>

עבדו עם הטריילר, אפשרי לאחר צפייה בפוסטר.

שיחת כתיבה שקטה

- מה עובר לכם בראש כעת? רשמו את הרש-מים שלכם בשיחה שקטה של כ-5 דקות מבלי להניח את העט.
- לאחר מכן קראו את המשפטים שלכם בשקט והדגישו מונחי מפתח.
- לאחר מכן החליטו אילו מההערות/רגשות ברצונכם לחלוק עם הכיתה והחליפו רעיונות במליאה.
- תארו אילו מהאנשים אתם זוכרים במיוחד. למה?
- איזה מידע על המציאות במחנה נגע בכך במיוחד / הלחיץ אתכם?
- אילו היבטים היו חדשים עבורכם? אילו דב-רים כבר ידעתם?
- איך אתם מסבירים את התנהגותם של העב-ריינים?
- באופן כללי, איך הייתם מתארים את סגנון הדיבור בסרט?
- מה חשבתם על פוסטר הסרט לאחר מכן? את מי אתם מזהים עכשיו?

הסתכלו על הטריילר במלואו ובדקו את ההנחות שלכם מהסתכלות על הפוסטר.

- אילו קבוצות של אנשים הצלחתם לזהות? איך הם מתנהגים? מי מרכיב משקפי שמש? למה?
- יש לשים לב במיוחד לארגון קבוצות האנשים במרחב ולעיצוב המקום. העלו השערות לגבי אילו החלטות יכלו לתמוך בארגון במרחב.
- עכשיו צפו שוב בטריילר ושימו לב לתפקידו של הצליל
- למה אתם שמים לב? איזה תפקיד מוקצה למילה המדוברת?
- אילו משפטים אתם זוכרים?

נקודות התבוננות אפשריות במהלך הסרט

- האם שמתם לב למשפטים או חלקי משפטים של העבריינים שחוזרים על עצמם?
- חלוקת עבודה: שימו לב לשפת הגוף של הנאשם/התובעים/סנגור/עדים (קורבנות).
- כיצד מתנהל התשאול על ידי הפרקליטות?
- כיצד מגיבים העדים?
- אילו קווי דמיון אתם מוצאים בין קבוצות האנ-שים?
- אילו הגדרות מצלמה חוזרות על עצמן? איזו זווית צילום היא השולטת?
- אילו מיקומים מוצגים בסרט?

12.

היצע ספרות

ז'אן אמרי: מעבר לאשמה ולכפרה. ניסיונות להתמודד על ידי אדם המום, שטוטגרט: Klett-Cotta 2008.

חנה ארנדט: איימן בירושלים. דו"ח על הבנאליות של הרוע, מינכן: Piper 2011.

זלמן גרדובסקי: ההפרדה. רשומות של חבר בזונדרקומנדו, ברלין: בית ההוצאה היהודית 2019. פרסום אורליה קליסקי בשיתוף פעולה עם אנדראס קיליאן, מיידיש נ. אלמוט סיפרט ומרים טרין

ולדימיר ינקלביץ: *Das Verzeihen. Essays zur Moral und Kulturphilosophie*, hrsg. v. Ralf Konersmann, übers. v. Claudia Brede-Konersmann. פרנקפורט אם מיין: סוהרקאמפ 2003.

רות קליגר: נפי זיכרון נוער, מינכן: dtv 1994.

הרמן לנגביין: אושוויץ, פרנקפורט: Fischer 2016.

סטפן לנשטאדט: *Der Kern des Holocaust. Belzec, Sobibór, Treblinka und die Aktion Reinhardt*, C.H. Beck 2017; מינכן:

פרימו לוי: *הזהו אדם? ספר אוטוביוגרפי*, מינכן: dtv 2010.

פרימו לוי: *The Drowned and the Saved) Die Untergegangenen und die Geretteten*, מינכן: dtv 2015.

פיטר רייכל: *Vergangenheitsbewältigung in Deutschland. Die Auseinandersetzung mit der NS-Diktatur von 1945 bis heute*, C.H. Beck 2001; מינכן:

ורנר רנץ: *Auschwitz vor Gericht. Fritz Bauers Vermächtnis und seine Missachtung*, Europäische Verlagsanstalt 2018; המבורג:

מרקוס רוט: *Die 101 wichtigsten Fragen: Holocaust*, מינכן: C.H. Beck 2021.

סיביל שטיינבר: *Auschwitz. Geschichte und Nachgeschichte*, C.H. Beck 2020; מינכן: 5th edition.

אנדרטת הטופוגרפיה של הטרור, האנדרטה לזכר יהודי אירופה שנרצחו (פרסום): ירי המוני. השואה בין הים הבלטי לים השחור 1941–1944, ברלין 2016.

בתמיכה לבבית

LEONINE
STUDIOS

F&M

FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG Für die Freiheit.

Deutscher
BundeswehrVerband

friede springer stiftung

Hans und Berthold
Finkelstein Stiftung

13.

הבסיס הטקסטואלי של התסריט:

פטר וייס: החקירה, מהדורת 1991, Suhrkamp 616, פרנקפורט: Suhrkamp

פטר וייס: *Die Ermittlung – Oratorium in 11 Gesängen, Text und Kommentar*, Suhrkamp BasisBibliothek, פרנקפורט: Suhrkamp 2005

14.

הטקסטים נכתבו על ידי:

ד"ר פביאן ברנהרדט, עמית מחקר, המכון לפילוסופיה של האוניברסיטה החופשית של ברלין, Collaborative Research Centre 1171 Affective Societies

אדם קרפל-פרוניוס, עמית מחקר, הקרן לזכר יהודי אירופה שנרצחו, תרבות הזיכרון ויחסים בינלאומיים

פרופ' דר' אנדריאה לו, סגנית מנהל המרכז לחקר השואה במכון להיסטוריה עכשווית במינכן, פרופסור לשם כבוד בסגל המכון להיסטוריה עכשווית באוניברסיטת מנהיים

ד"ר מרקוס רוט, עמית מחקר במכון פריץ באואר בפרנקפורט

איריס שרר, מורה לגרמנית, צרפתית ודת פרוטסטנטית ב-Manfred von-Ardenne-Gymnasium בברלין

עריכה:

תומאס וולקמן, סגן ראש המכון הליברלי, קרן פרידריך נאמן לקיום החירות

תיאום:

מלאני ויטאקר, מדענית פוליטית ומגשרת בברלין